B. P. HASDEU.

FRAGMENTE

PENTRU

ISTORIA LIMBEÏ ROMÂNE

ELEMENTE DACICE

I

GHĬUJ

POST-SCRIPTUM DESPRE D. CIHAC ŞI APENDICE DESPRE D. ÉMILE PICOT.

Penetration of the secrets of linguistic structure and growth, discovery of correspondences which lie out of the reach of careless and uninstructed eyes, rejection of deceptive resemblances which have no historical foundation — these are the most important part of the linguistic student's work.

A petrunde secretele structureĭ şi cresceriĭ limbilor, a descoperi corespundinţă acolo unde n'o surprinde un ochĭu nepesător şi neînvĕţat, a respinge asemĕnările înşelătóre lipsite de basă istorică, acésta este partea cea maĭ importantă în opera linguistuluĭ.

WHITNEY, *Study of language*, VI.

Preţul : 3 francĭ.

BUCURESCĬ

NOUA TYPOGRAPHIE A LABORATORILORŬ ROMANĬ

19 STRADA ACADEMIEI. 19.

1876.

B. P. HASDEU.

FRAGMENTE

PENTRU

ISTORIA LIMBEĬ ROMÂNE

ELEMENTE DACICE

I

GHĬUJ

CU POST-SCRIPTUM DESPRE D. CIHAC ŞI APENDICE DESPRE D. **ÉMILE PICOT.**

Penetration of the secrets of linguistic structure and growth, discovery of correspondences which lie out of the reach of careless and uninstructed eyes, rejection of deceptive resemblances which have no historical foundation — these are the most important part of the linguistic student's work.

A petrunde secretele structureĭ şi cresceriĭ limbilor, a descoperi corespundinţă acolo unde n'o surprinde un ochĭu nepesător şi neînvěţat, a respinge asemĕnările înşelătóre lipsite de basă istorică, acésta este partea cea maĭ importantă în opera linguistuluĭ.

WHITNEY, *Study of language, VI.*

BUCURESCĬ

NOUA TYPOGRAPHIE A LABORATORILORŬ ROMANĬ

19 STRADA ACADEMIEI. 19.

1876.

IN MEMORIA

celor trei mari linguistî, răpiţî sciinţeî în cursul anuluî 1875 :

ENRIC EWALD,

WILHELM CORSSEN,

HERMANN EBEL ,

magiu de devoţiune .

FRAGMENTE PENTRU ISTORIA LIMBEI ROMANE

GHIUJ

Istoria cuvîntuluĭ «ghĭuj» se póte urmări pe treĭ trepte, carĭ ne vor urca succesivamente din ce în ce maĭ sus în anticitate :

1. In limbile neo-tracice, dintre carĭ îl conservă cea română şi cea albanesă;
2. In limbile tracice vechĭ, unde îl vom găsi în dialectele traco-lidic şi traco-macedonic;
3. In limba sanscrită.

Un interesant epizod din istoria «ghĭujuluĭ» formézā cuvîntul «hojma».

Ca justificare a metodeĭ, va servi post-scriptum despre d. Cihac.

§ 1.

«GHĬUJ» ÎN LIMBILE NEO-TRACICE.

Dacă nu mĕ înşel, din tóte dialectele române «ghĭuj» se maĭ aude numaĭ în Moldova.

Este o vorbă eminamente poporană.

Ast-fel o doĭnă ḑice :

Na păcatul! ce vĕḑuĭ
Pe colnic lăngă Vasluiŭ!
Fată mare, moş bătrân
Cerênd feteĭ măr din sîn!
«Fugĭ la naĭbă, *ghĭuj* bătrân,
«Nu'ţĭ daŭ nicĭ un măr din sîn, etc. [1]

(1) *Poesiĭ populare*, ed. 2, p. 326.

În opereta luĭ Alexandri «Craĭu-noŭ» ştrengarul Leonaş exclamă despre bătrânul ispravnic : «a nebunit *ghĭujul!*» [2]

Intr'o farsă a d-luĭ Millo, un bătrân pădurar primesce epitetul de «*ghĭuj* hain şi pleşuv...» [3]

Răposatul poet basarabian Costache Stamate distribue în următorul mod «vrăstele omuluĭ» :

«Prunc, pănă la 3 anĭ;
«Copil, pănă la 12 anĭ;
«Băetan, «Zăblâŭ, «Copilandru, } pănă la 20 anĭ;
«Flăcăŭ, «Holteiŭ, } pănă la 25 anĭ;
«Bărbat, pănă la 40 anĭ;
«Bărbătoiŭ, «Matur, } pănă la 50 anĭ;
«Unchéş, «Moşnég, «*Ghĭuj*, } dela 50 anĭ înainte.» [4]

Ghĭujul represintă marginea extremă a vrăsteĭ.

Acest epitet se întrebuinţéză tot-d'a-una într'un sens de despreţ saŭ cel puţin de ironiă, exprimênd ideia de bătrâneţe bolnăvicĭósă şi neputincĭósă, dar capriciósă în acelaşĭ timp, ceva ca în fabula luĭ La Fontaine :

«Un lion décrépit, goutteux, n'en pouvant plus...»

Am căutat cu tot din-adinsul a constata prin monumente literare existinţa şi semnificaţiunea *ghĭujuluĭ* la Moldovenĭ, căcĭ în dicţionarele nóstre, pe câte le-am putut consulta, nu l'am găsit nicăirĭ.

De aceĭa şi filologiĭ, necunoscêndu'l, nu şĭ-aŭ bătut pănă acum capul de a'ĭ descoperi ramificaţiunile şi originea.

In limba albanesă *ghĭuj* ne apare sub forma *ghĭuş*, articulat *ghĭuş-i*, la plural *ghĭuşere-te* şi *ghĭuşe-te*, cu sens de «bunic».

El se aplică acolo la ambele sexurĭ : *ghĭuş* «bunic», *ghĭuşă* «bunică», intrând tot-o-dată în termeniĭ compuşĭ *ştăr-ghĭuş* saŭ *tre-ghĭuş, catre-ghĭuş*

(2) **Alexandri**, *Teatru*, ed. Socec, p. 230.
(3) **Millo**, *Baba Hârca*, Bucurescĭ, 1851, in-8, p. 25.—Cf. *ibid.* p. 16.
(4) **Stamate**, *Musa românéscă*, Iaşĭ, 1868, in-8, t. 1, p. 536.

şi *pesă-ghĭuş*, carĭ însemnéză «stră-moş», «re-stră-moş» şi «pre-re-stră-moş», literalmente : «al treilea bunic», «al patrulea bunic» şi «al cincilea bunic». [5]

Cuvîntul albanes fiind de-mult cunoscut, s'aŭ emis până aci asupra afinităţilor sale vr'o treĭ saŭ patru opiniunĭ diferite.

Xylander îl înrudĭa cu vorba bascică *gusua* «nepot». [6]

Camarda, presupunênd că *ghĭuş* ar fi o formă mutată din *gluş*, o apropiă de grecul γάλοως «cumnată». [7]

Ilustrul Ascoli, al căruia nume trebue rostit cu veneraţiune chiar atuncĭ când nu împărtăşim părerile sale, vede forma completă a albanesuluĭ *ghĭuş* în pluralul seŭ *ghĭuşere-te*, de unde conchide că ar fi un împrumut din latinul *sòcer* (socru), italianesce *sòcero*, prin trepte intermediare *sòsero* şi *şusere*. [8]

Derivaţiunea este fórte ingeniósă, ca tot ce emană din puternicul geniŭ de combinaţiune al luĭ Ascoli; dar nu se împacă cu fonologia şi cu morfologia limbeĭ albanese.

Nu se împacă cu fonologia, căcĭ în vorbe primite din limba latină sonul *s* trece la Albanesĭ tot-d'a-una în *ş*, nicĭ o dată în *ghĭ* : «saeculum» — *şekul*, «scribere» — *şkruem*, «crista» — *kreştă*, «desiderare» — *deşăruem*, «piscis» — *peşk* etc. [9], încât din «socero» ar fi eşit *şoker*, cel mult *şoşer*, precum din «socius» a eşit *şok* şi ar fi putut să ésă prin asimilaţiune consonantică progresivă *şoş*, dar nicĭ într'un cas *ghĭuşer*.

Nu se împacă cu morfologia, căcĭ pluralul *ghĭuşere-te* nu probéză disparițiunea unuĭ *r* în singularul *ghĭuş*, de vreme ce o mulţime de cuvinte albanese, în tema cărora n'a existat nicĭ o dată vre-un *r*, îşĭ forméză pluralul lor absolutamente în acelaşĭ mod : *korb* (corvus) — *kòrbere-te*, *profit* (προφήτης) — *profitere-te*, *unkĭ* (avunculus) — *unkĭere-te* şi altele [10], fără ca să fie permis cuĭ-va de a presupune la singular *korber*, saŭ de a urca pe grecul προφήτης la προφήτηρ, precum se încercase Bopp. [11]

(5) **Hahn**, *Albanesische Studien*, Jena, 1854, in-8, part. 2, p. 113, part. 3, p. 24.
(6) **Xylander**, *Die Sprache der Albanesen*, Frankf. a. M., 1835, in-8, p. 301.
(7) **Camarda**, *Saggio di grammatologia albanese*, Livorno, 1864, in-8, p. 72.
(8) **Ascoli**, *Sprachwissenschaftliche Fragmente*, în **Kuhn**, *Beitraege*, t. 5, p. 92.
(9) **Miklosich**, *Die romanischen Elemente im Albanischen*, Wien, 1871, in-4, p. 85
(10) **Hahn**, part. 2, p. 36.
(11) **Bopp**, *Ueber das Albanesische*, Berlin, 1855, in-4, p. 57.

Ascoli, ca şi Xylander şi Camarda, a fost indus în eróre prin nescirea cuvîntuluĭ român *ghĭuj*.

E cu neputinţă ca Româniĭ, în limba cărora fiinţéză alăturĭ *ghĭuj* şi *socru*, pe când Albanesiĭ nu aŭ decât pe *ghĭuş*, să fi tras ambele aceste cuvinte pe aceiaşĭ cale din prototipul latin «socer».

E cu neputinţă, pe de altă parte, ca Moldoveniĭ să fi împrumutat pe *ghĭuj* tocmaĭ din Epir, pe când nu l'aŭ luat de acolo nicĭ chĭar Româniĭ din Macedonia, precum nicĭ veciniĭ Serbĭ şi Bulgarĭ.

E cu neputinţă, cu tóte acestea, de a nega perfecta identitate a albanesuluĭ *ghĭuş* cu românul *ghĭuj*.

Ast-fel ne simţim conduşĭ vrênd-nevrênd la luminósa conclusiune, formulată sînt acum vr'o jumătate de secol de cătră Kopitar [12] şi întărită apoĭ de Miklosich [13], cumcă :

Particularităţile comune limbilor albanesă şi română, întru cât nu se explică prin elemente latine, slavice saŭ altele, aparţin sorginteĭ tracice, din care Albanesiĭ s'aŭ adăpat prin dialectul traco-epirotic, ér Româniĭ prin dialectul traco-dacic.

Luând acésta drept punct de plecare, să ne încercăm a desfăşura biografia «ghĭujuluĭ.»

§ 2.

«HOJMA» IN LEGATURA CU «GHĬUJ»

Hojma, iată încă un cuvînt pitulat astădĭ numaĭ în Moldova, exclus din stil elegant şi netrecut în vocabulare.

Răposatul Negruzzi, în vodevilul «Cărlaniĭ», cântă :

De cu diua pănă'n séra
Dascălul mĕ năcăjesce,
Cu latina şi grecésca
Capul *hojma*'mĭ ameţesce.. [14]

Tot dînsul, în vodevilul «Musa dela Burdujanĭ», dice :

O fetiţă dela ţară
N'are-atâtea fesfesele,

([12]) **Kopitar,** *Kleinere Schriften*, Wien, 1857, in-8, t. 1, p. 239.
([13]) **Miklosich,** *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, în *Denkschriften der wiener Akademie*, t. 12, p. 6-8.
([14]) **Negruzzi,** *Scrierile*, ed. Socec, t. 3, p. 24.

Se gătesce la isvóră
Cu ghiocĭ şi viorele,
Nu ca aste târgoveţe
Ce se daŭ *hojma* cu humă,
Incât sémăn' a lor feţe
Văzdogĭ bătute de brumă...[15]

Hojma însemnéză moldovenesce «tot-da-una».

Finalul *ma* din *hoj-ma* este un sufix pe care'l întâmpinăm de asemenea în alte doĕ adverbe române fórte vechĭ : *avalo-ma* şi *avido-ma.*

Aşa în Cantemir : «slova *avidoma* potrivind»[16], ér în mitropolitul Dosofteiŭ : «cu *de-avaloma* gĭudeţ îl suiră.»[17]

Astăḑĭ poporul ḑice *avalma* [18] în loc de *avaloma*, precum se ḑicea încă în secolul XVII, ceĭa-ce ne face a conchide că şi *hojma* este o contracţiune maĭ noă din *hojoma,* ast-fel că cele treĭ adverbe—*avidoma, avaloma* şi *hojoma* — se potrivesc prin duplul sufix *-o-ma.*

Prin semnificaţiune, adverbul *hojoma* «tot-d'a-una» se raportă către *ghĭuj* «bătrân» întocmaĭ ca în sanscrita adverbul *sanâ,* în Vede *sanatâ* «tot-d'a-una», către *sanas* «bătrân», saŭ ca în latina adverbul *semper* «tot-d'a-una» către *senex* «bătrân». [19]

În ce mod însĕ ne vom explica óre relaţiunea fonetică între *ghĭuj* şi *hoj-* din *hoj-o-ma?*

Un exemplu absolutamente analog de trecerea luĭ *ghĭ* în *h* în provincialismul moldovenesc, e verbul *desghĭoc,* care se pronunţă de asemenea *dehoc, dihoc.* [20]

(15) **Negruzzi,** *Scrierile,* ed. Socec, t. 3, p. 51.

(16) *Chronica Romano-moldo-vlachilor,* Iaşĭ, 1836, în 8, t. 2, p. 151.

(17) *Synaxar,* Iaşĭ, 1683, in f., la nov. 23.

(18) **Pontbriant,** *Dic. româno-frances,* p. 58 : «*avalma,* en commun, en partage, en association». Printr'o eróre, póte de tipar, d-sa pune accentul pe ultima silabă, pe când trebue accentată silaba a doua. — Tot acolo, p. 19, *avidoma* este scris *aidomea,* explicându-se prin «asemenea.»

(19) **Donaldson,** *Varronianus,* London, 1860, in-8, p. 390 : «with regard to sem-per, al- «though the *m* would be explained by the following *p,* the correlative nu-per novi-per would «lead us to seek for the root in the Sanscrit sanâ, always, which is connected with senior, «senex, Lith. senis, senas. Thus we have in the Teutonic languages, O. H. G. sin, always, also «simbal, simbales, simplum, Goth. sinteins = sempiternus etc.» — Cf. **Kuhn,** *Zeits.,* t. 2, p. 129, 463.

(20) **Cihac,** *Dict. d'étymologie daco-romane,* p. 109.

Este o proporţiune perfectă :

(des)ghĭoc : (de)hoc : : ghĭuj : hojma.

U din *ghĭuj* a crescut la *o* în *hoj-* prin compensaţiune pentru perderea unuĭ sunet.

Tot aşa în unele localităţĭ din Albania femeescul *ghĭuşă* «bunică» se pronunţă *ĭoşă* [21], trecênd érăşĭ *u* în *o* pentru a compensa perderea luĭ *g*.

Moldovenescul *dehoc* fiind o coruptiune din *desghĭoc*, urméză că şi *hojoma* fusese preces de o formă maĭ veche *ghĭujoma*.

Avem dară pe de o parte la Românĭ pe *ghĭuj* cu derivatul seŭ *ghĭujoma*, ér pe de alta la Albanesĭ pe *ghĭuş* şi *ghĭuşă*.

Iniţialul *ghĭu*, de óră-ce'l constatăm la posteritatea Tracilor de pe ambele laturĭ ale Dunăriĭ, în Epir ca şi 'n Dacia, existase deja în vechea limbă tracică; dar maĭ remâne nedecisă cestiunea finaluluĭ.

A putut fi *ş*, ca în albanesul *ghĭuş*.

A putut fi *j*, ca în românul *ghĭuj* şi *hoj-ma*.

În fine, a putut să fie un al treilea sunet maĭ primitiv, din care să se fi desvoltat *j* la Românĭ şi *ş* la Albanesĭ.

Acéstă din urmă ipotesă este cea maĭ probabilă, fiindcă dialectele traco-dacic şi traco-epirotic s'aŭ format fie-care pe câte o cale separată.

În adevĕr, prototipul tracic comun, din care aŭ provenit albanesul *ghĭuş* şi românul *ghĭuj*, n'a fost nicĭ *ghĭuş*, nicĭ *ghĭuj*, ci *ghĭug-*.

§ 3.

«GHĬUJ» IN LIMBILE TRACICE VECHĬ.

După ce tracismul uneĭ vorbe se constată prin co-existinţa eĭ în graiurile român şi albanes şi prin lipsa'ĭ tot-o-dată în diferitele limbĭ cu carĭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin, fuseseră în contact din timp în timp locuitoriĭ Dacieĭ şi aĭ Epiruluĭ, este o fericire excepţională când acest resultat se verifică apoĭ pe neaşteptate prin monumentele anticităţiĭ.

Scriitoriĭ vechĭ grecĭ şi latinĭ ne-aŭ lăsatŭ din diversele dialecte tracice peste tot vr'o sută de cuvinte, cătră carĭ se maĭ pot adăuga, ca fântână maĭ puţin certă, vr'o sută de numĭ proprie şi un mic număr de inscripţiunĭ traco-asiatice puse pe calea de descifrare.

Iată tot ce stă actualmente în acéstă privinţă la disposiţiunea lingui-

([21]) **Hahn**, op. cit., Lex. p. 18.

stuluĭ; o provisiune, negreşit, fórte mică, maĭ ales când o compară cine-va cu cele 150,000 cuvinte ce ne-aŭ rămas dela Elinĭ, dar totuşĭ un material de ajuns pentru ca să nu maĭ fie ĭertat nimĕnuĭ de a dice, precum nu încetéză de a striga uniĭ din lene de a cerceta : limba tracică e necunoscută.

Între cele-l'alte atât de puţine, «rari nantes in gurgite vasto», *ghĭujul* nostru, ca prin minune, a scăpat şi el din naufragiŭ.

Hesychius, celebrul lexicograf elin din secolul IV după Crist, care ne-a păstrat un tesaur de vorbe grece şi negrece de prin feluriţiĭ autorĭ vechĭ în cea maĭ mare parte perduţĭ, ne dă într'un loc nominativul plural : γυγαί. πάπποι [22], adecă la nominativ singular : γύγης. πάππος, «bunic».

Sciindu-se că la Elinĭ υ se pronunţa ca *ĭu* [23], étă dar un cuvînt fórte antic *ghĭug-a-s*, avênd întocmaĭ acelaşĭ înţeles cu albanesul *ghĭuş* şi cu românul *ghĭuj*.

Moritz Schmidt [24] şi Fritzsche [25] afiliază pe acest *ghĭug-a-s* cu vorba elină din dialectul ionic κοκόας, «bunic».

E maĭ curios că le identifică de asemenea Fick, derivându-le prin semnificaţiunea de «veghetor» din radicala ario-europeă *sku;* dic că e maĭ curios, căcĭ el însuşĭ, în aceĭaşĭ scriere şi chĭar pe aceĭaşĭ pagină, probéză că la Grecĭ *k* trece în *g* numaĭ în vecinătate cu licuidele *l*, *r* şi *n*, dintre carĭ nicĭ una nu figuréză în γύγης. [26]

Benfey, fără a confunda pe κοκόας cu γύγης, trage pe cel de 'ntâiŭ, în accepţiune de «crescut», din radicala ario-europeă *çvi.* [27]

Orĭ-cum să fie, κοκόας nu se reduce la aceĭaşĭ tulpină cu γύγης, al căruĭ iniţial γ, nesupus aci la nicĭ o influinţă din partea sonurilor învecinate, nu póte, după fonologia elină, să provină din *sk* saŭ din *çv*.

Şi din *sku*, şi din *çvi*, póte totuşĭ să derive, după fonologia celtică, vorba *cog* «bunic», pe care Whitley Stokes a constatat'o într'un dialect

([22]) **Hesych.**, ed. M. Schmidt, t. 1, p. 448

([23]) **Curtius**, *Griech. Etymologie*, ed. 3, p. 381. — Cf. **Rapp**, *Physiologie der Sprache*, Stuttgart, 1836, in-8, t. 1, p. 225.

([24]) In **Hesych.**, c. l.

([25]) **Fritzsche**, *De reduplicatione græca*, în **Curtius**, *Studien zur griech. Gramm.*, t. 6, p. 284.

([26]) **Fick**, *Anlaut g im Griechischen*, în **Benfey**, *Orient und Occident*, t. 3, p. 297. — Cf. idem, *Vergleichendes Wörterbuch*, ed. 3, p. 307.

([27]) **Benfey**, *Griechisches Wurzellexikon*, t. 2, p. 167. — Cf. ibid. p. 374.

celto-cimric [28] şi al căriĭ final *g* corespunde finaluluĭ grec *k* din κοκόας, întocmaĭ ca în numele «cuculuĭ» celto-cimricul *côg* corespunde greculuĭ κόκ(υξ). [29]

Elinul κοκόας şi celticul *côg* forméză dară un grup a-parte.

Cât se atinge de *ghĭug-a-s* «bunic», care se găsesce unicamente în Hesychius, de nicăirĭ nu urméză să fi fost o vorbă grécă.

Chiar dacă n'am avé pe albanesul *ghĭuş* şi pe românul *ghĭuj,* tot încă, prin însăşĭ clasicitatea elină, ne-ar fi lesne a demonstra tracismul luĭ *ghĭug-a-s.*

Ca nume personal, acest cuvînt ne întîmpină în scriitoriĭ grecĭ numaĭ în privinţa Liḑilor şi a Macedonilor.

Liḑiĭ eraŭ un popor tracic din Asia-mică, «fraţĭ şi consăngenĭ cu Misiĭ» după mărturia luĭ Erodot [30], deşi vorbĭaŭ un dialect propriŭ, în care s'aŭ fost furişat maĭ multe elemente semitice. [31]

Despre împoporarea tracică a Macedonieĭ, pe de altă parte, ne vorbesce fórte lămurit Strabone. [32]

O principesă macedonă, fiĭa regeluĭ Aminta, se chiăma Γυγαίη [33], ér cel maĭ puternic rege al Liḑilor, fundatorul dinastieĭ mermnadice cu şépte seculĭ înainte de Crist, se ḑicea Γύγης. [34]

Un alt Γύγης, de asemenea Lid, era considerat în anticitate ca inventator al pictureĭ. [35]

In deşert veţĭ căuta între Grecĭ acest nume personal bărbătesc şi femeesc.

Insuşĭ Fick, deşi confundase substantivul γύγης din Hesychius cu grecul κοκόας, totuşĭ recunósce că acelaşĭ cuvînt, ea nume propriŭ, aparţine exclusivamente ginţiĭ tracice. [36]

(28) **Stokes,** *Miscellanea cornica,* în **Kuhn,** *Beitraege,* t. 5, p. 447.

(29) **Pictet,** *Les origines indo-européennes,* t. 1, p 490.

(30) **Herod.,** I, 171... ἱρὸν ἀρχαῖον, τοῦ Μυσοῖσι μὲν καὶ Λυδοῖσι μέτεστι ὡς κασιγνήτοισι ἐοῦσι τοῖσι Καρσί. τὸν γὰρ Λυδὸν καὶ τὸν Μυσὸν λέγουσι εἶναι Καρὸς ἀδελφεούς.

(31) Cf. **Lagarde,** *Gesammelte Abhandlungen,* Leipzig, 1866, in 8, p. 270.

(32) **Strab.,** ed. Didot, p. 275, fragm. Vatic. 11 : κατεῖχον δὲ τὴν χώραν ταύτην Ἠπειρωτῶν τινες καὶ Ἰλλυριῶν, τὸ δὲ πλεῖστον Βοττιαῖοι καὶ Θρᾷκες.

(33) **Herod.,** V, 21, VIII, 136.

(34) *Ibid.,* I. passim.

(35) **Plin.,** *Hist. nat.,* VII, 17.

(36) **Fick,** *Zum makedonischen Dialekte,* în **Kuhn,** *Zeits.,* t. 22, p. 226.

Blau a observat de mult că γύγης sună cam albanesce, dar n'a reuşit să'l explice. [37]

Regele lidic se numĭa *Ghĭuj* şi principesa macedonică *Ghĭujă* tot aşa precum la vechiĭ Romanĭ se întrebuinţa numile personale *Atta*, care însemna «moşnég», şi *Veturia*, care însemna «babă», saŭ precum la părinţiĭ nostri eraŭ atâţia *Tatinĭ* şi *Tatine.*

Ghĭug-a-s «bunic» este dară în Hesychius o glosă lidică saŭ macedonică, una din doĕ, ér nicĭ decum elină.

O probă suplementară despre acésta, ne-o dă chiar Erodot într'un pasagiŭ, peste care aŭ trecut cu vederea toţĭ aceĭ ce s'aŭ ocupat de a colecţiona vorbele tracice de prin scriitoriĭ anticĭ.

El ḑice :

«Lângă monument se află o mare baltă, pe care Lidiĭ, ḑicênd că curge «*tot-d'a-una*, o numesc *ghĭug-aiê.*» [38]

Punênd faţă 'n faţă textul luĭ Erodot cu glosa din Hesychius, pasagĭul de maĭ sus însemnéză :

«Balta fiind considerată ca *eternă*, Liḑiĭ o numesc *Bunică*».

Aşa dară *ghĭuga* «bunic» ne apare în patru antice dialecte tracice : lidic, macedonic, epirotic şi dacic.

§ 4.

«HOJMA» ÎN LIMBA TRACICA.

In § I constatarăm identitatea românuluĭ *ghĭuj* cu albanesul *ghĭuş*.

In § II, ne-am încredinţat că adverbul nostru *hojma*, contras din *hojoma*, derivă dintr'o formă maĭ veche *ghĭujoma*.

In § III, am vĕḑut că prototipul românuluĭ *ghĭuj* şi al albanesuluĭ *ghĭuş* este tracicul *ghĭuga*.

Óre n'ar fi legitim de a conchide de aci şi pentru al nostru *hojma* un prototip tracic *ghĭugama?*

Sufixul secundar *ma* servă în familia linguistică ario-europeă a rădica numile la grad superlativ. [39]

(37) **Blau,** *Das Albanesische,* în *Zeitschrift der deutschen morgenlaend. Gesellschaft,* t. 17, p. 661.

(38) **Herod.,** I, 93 : λίμνη δὲ ἔχεται τοῦ σήματος μεγάλη, τὴν λέγουσι Λυδοὶ ἀέναον εἶναι. καλέεται δὲ αὕτη Γυγαίη.

(39) Cf. **Weihrich,** *De gradibus comparationis,* Gissae, 1869, in-8, passim.—**Schleicher,** *Compend.* § 235.

Ast-fel din *ghĭuga* «bunic» vom avé superlativul tracic *ghĭuga-ma* «cel maĭ bunic», adecă «etern».

Acest adjectiv *gĭuga-ma* «etern» nu explică însĕ definitivamente adverbul nostru *hojma*.

Este o tréptă necesară pentru a resolve cestiunea, dar nu ultima tréptă.

Ambiĭ *a* din *ghĭugama* fiind scurţĭ, tind a scădé la vocale maĭ uşóre.

Scăderea primuluĭ *a* ne întîmpină deja în *hoj-o-ma,* în care el trece în *o,* de unde apoĭ maĭ scădênd la *u,* despare cu desĕvĕrşire în forma actuală *hojma.*

Cu atât maĭ mult trebuĭa să scaḑă până la dispariţiune finalul *a* din *ghĭugam-a,* códa cuvîntuluĭ fiind tot-d'a-una cea maĭ expusă la ştergere.

Chiar în limba sanscrită, în care sonul *a* predomnesce asupra tuturor celor-l'alte vocale, scurtul *a* final s'a perdut în dialectele moderne ale Indieĭ, unde s'a conservat numaĭ lungul *á* final. [40]

Din tracicul *ghĭugama* trebuia cu orĭ-ce preţ să avem pe românul *hojm,* nicĭ o dată *hojma.*

De unde dară vine aci conservaţiunea finaluluĭ *a?*

La prima vedere, s'ar puté bănui că acest *a* nu diferă de acea radicală demonstrativă *a,* care se observă de asemenea în adverbele nóstre *acum-a, aĭurĭ-a, atât-a,* etc.

Acéstă suposiţiune se combate totuşĭ prin următórele doĕ obiecţiunĭ decisive :

1. Tóte adverbele române întărite prin demonstrativul *a* posedă în acelaşĭ timp o formă simplă, precum *acuma* lângă *acum,* *aĭurĭa* lângă *aĭurĭ, atuncĭa* lângă *atuncĭ* şi altele, pe când lângă *hojma* nu se găsesce nicăirĭ *hojm.*

2. Nicĭ o dată demonstrativul *a* nu se adaugă în limba română către adjective întrebuinţate în mod adverbial : noĭ ḑicem «a lucra *frumos*», «a se uĭta *urît*», «a se purta *drept*» etc., ér nu *frumos-a, urît-a, drept-a,* ca în *acum-a* saŭ *atuncĭ-a.*

Prin urmare, finalul *a* din *hojma* nu se justifică nicĭ prin adjectivul tracic *ghĭugama,* nicĭ prin radicala demonstrativă *a.*

El nu póte proveni decât numaĭ dintr'un lung *a* final, ecuivalinte prin cantitate cu doĭ *a,* adecă *á* saŭ *ā.*

(40) **Beames,** *A comparative grammar of the modern aryan languages,* London, 1872, in-8, t. 1. p. 67 seq.

Pe lîngă forma tracică adjectivală *ghĭugama* cată dar să admitem o formă tracică adverbială *ghĭugamâ*.

Lungul *â* final din adverbul *ghĭugamâ* s'ar referi către scurtul *a* final din adjectivul *ghĭugama* întocmaĭ ca în sanscrita lungul *â* final din adverbul *sanâ* «tot-d'a-una» cătră scurtul *a* final din adjectivul *sana* «bătrân».

Chiar fără acésta însă, lungul *â* final este unul din mijlócele de formaţiune cele maĭ obicĭnuite în adverbele sanscrite : *adhunâ* «acum», *purâ* «odinióră», *mudhâ* «în zadar» etc., precum de asemenea în zendica şi pe inscripţiunile perso-achemenidice, cătră carĭ maĭ putem adăuga de astă dată vechea limbă tracică.

Adverbul nostru *hojma* ne descopere, ca verige intermediare, doĕ derivate tracice din *ghĭuga* «bunic» :

1. Adjectivul *ghĭugama* «etern»;

2. Adverbul *ghĭugamâ* «tot-d'a-una».

Aci însă nu se opresce analisa.

Avênd pe tracicul *ghĭuga* «bunic» cu posteritatea'ĭ română şi albanesă, trebue să'l descompunem în părţile sale constitutive.

§ 5.

«GHIUJ» IN LIMBA SANSCRITA.

După scóla linguistică cea veche, ar fi fórte lesne, căutând pe d'asupra la nesce asemănărĭ fonetice şi logice de întâmplare, a înrudi pe *ghĭuj* cu buriaticul *chuşeng* «bătrân» din Siberia, saŭ—maĭ sciĭ!—cu vre-o vorbă irochesă din America.

Sciinţa filologică comparativă de astădĭ procede alt-fel.

In casul de faţă, ea începe prin a'şĭ pune întrebarea :

Care este valórea genealogică a traciculuĭ iniţial *ghĭu?*

Cu ce fel de son simplu saŭ compus din cele-l'alte limbĭ ario-europee corespunde acest element de căpetenia al cuvîntuluĭ *ghĭuj?*

Latinul *f* iniţial, de exemplu, corespunde slaviculuĭ *d*, deşi ambele se par la prima vedere a fi atât de eterogene.

Un profan cu greŭ s'ar îndupleca a crede, că vorbele nóstre *fum* şi *duh*, cea de 'ntâiŭ moştenită dela Romanĭ, cea a doua împrumutată de-

la Slavĭ, derivă cu o certitudine matematică din una şi aceĭaşĭ radicală primitivă *dhu!*

Tot aşa traciculuĭ iniţial *ghĭu* ĭ-ar puté corespunde în restul familieĭ ario-europee vre-un sunet cu totul străin în aparinţă.

Unde óre să se afle deslegarea acestuĭ problem?

Cu limba română nu ne putem orienta, căcĭ iniţialul *ghĭ* este la noĭ în genere fórte rar în vorbe vechĭ ne-latine, carĭ maĭ aŭ nevoe de a fi studiate de aci încolo, ér în cele latine el resultă, ca şi la Italianĭ, din grupul *gl*, precum în *ghĭaţă*, italienesce *ghiaccio*, din latinul «glacies», constituind o particularitate a foneticeĭ romanice.

Cată să recurgem dară la albanesul *ghĭ*.

Luăm următórele cincĭ cuvinte :

Albanesul *ghĭume* «somn», arménul *qhûn*, celto-cimricul *hûn*, afganicul *khûb*, persianul *khâb*, balugicul *whâv*, zendicul *qafna*, grecul *hĭupnos*, sanscritul *svapna*, de unde apoĭ cu conservarea iniţialuluĭ *s* : litvanul *sâpnas*, islandesul *svëfn*, danesul *sövn*, latinul *somnus*, slavicul *sŭnŭ* etc., carĭ tóte se reduc la ario-europeul *svapna*.

Albanesul *ghĭaştă* «şésse», grecul *hex*, celto-cimricul *chwech*, afganicul *şpag* şi *şpaj*, zendicul *khşvas* prin metatesă din *şvaks*, sanscritul *şaş*, slavicul *şestĭ*, germanul *sechs* etc., tóte din prototipul ario-europeŭ *svaks*.

Albanesul *ghĭalpă* «unt», grecul *halip* cu strămutarea aspiraţiuniĭ în *aleiphô*, goticul *salib* în *salbôn*, germanul modern *salben*, tóte indicând o composiţiune ario-europeă *sa-lip* «con-ungere».

Albanesul *ghĭarpăn* şi *ghĭarpăr* «şérpe», arménul *qharb*, grecul *herpeton*, latinul *serpens*, sanscritul *sarpa*, tóte din radicala ario-europeă *sarp*.

Albanesul *ghĭak* «sânge», latinul *sanguis* [41], după Pauli dintr'un prototip ario-europeŭ *sagh-as*, de unde sanscritul *sahas* «forţă». [42]

Resultă că iniţialul albanes *ghĭ* póte represinta, între cele-l'alte, iniţialele sanscrite *s* şi *sv*.

Din cele cincĭ exemple de maĭ sus, cel maĭ important în casul de faţă este *ghĭume*=*svapna*, căcĭ el ne presintă întréga silabă *ghĭu*, ca şi 'n *ghĭuş*, corespundênd ario-europeuluĭ *sva*.

(41) Cf. **Stier**, *Die albanesischen Thiernamen*, în **Kuhn**, *Zeitschr.*, t. II, p. 235. — Despre *ghĭalpă* vedĭ totuşĭ **Blau**, *loc. cit.*, p. 658.

(42) **Pauli**, *Ueber die Benennung der Koerpertheile*, Stettin, 1867, in-4, p. 27.

Să se observe că *u* din *a* în *ghĭume* din *svapna* se datoresce anume acţiuniĭ labializatóre a luĭ *v*, ca şi 'n arménul *ghûn*, celto-cimricul *hûn*, afganicul *khûb* etc., care *u* la rândulŭ seŭ a labializat apoĭ în forma albanesă pe nasala ce'ĭ urméză, făcênd *ghĭume* din *ghĭune*.

In acest mod fonologia ne autorisă pe deplin de a căuta pe tracicul *ghĭuga* sub o formă primordială *svaga*.

În limba sanscrită ario-europeul *g* trece regularmente în *j*, pronunţat ca al nostru *g* de 'naintea vocalelor *e* şi *i*.

Din ario-europeul *svaga*, de unde tracicul *ghĭuga*, ne putem aştepta la sanscritul *svaja*.

In adevĕr, *svaja* pentru sex bărbătesc, *svajâ* pentru cel femeesc, ne întâmpină în monumentele sanscrite, începênd cu 1500 saŭ chiar cu 2000 de anĭ înainte de Crist [43], cu semnificaţiunea de «rudă» saŭ «ném».

Aci deschidem o parentesă.

Sub raportul consonantismuluĭ, românul *j* (Ж) în *ghĭuj* din tracicul *ghĭuga* se referă către sanscritul *j* (Џ) în *svaja* din primitivul *svaga* întocmaĭ ca arménul *j* (Ж) în *ûj* «forţă» către sanscritul *j* (Џ) în *oj-as* «forţă», ambele din radicala *ug*. [44]

Trecerea din *ghĭuga* la *ghĭuja* trebue să fi ocurs într'un mod dialectic deja la vechiĭ Tracĭ, de vreme ce albanesul *ş* (Ш) în *ghĭuş* nu se póte explica nicĭ el decât printr'un *j* (Ж), ca şi bulgăresce *măş* «bărbat», *noş* «cuţit» şi altele, din vechĭul slavic **мѫж, нож** etc. [45]

Confusiunea între *j* şi *ş* este una din cele maĭ familiare în limba albanesă. [46]

Inchiḑênd acéstă digresiune, menită a arăta că forma română *ghĭuj* e maĭ apropiată de tracicul *ghĭuga* decât forma albanesă *ghĭuş*, să ne întórcem la corespundintele lor sanscrit *svaja*.

Acest cuvînt se descompune in *sva-*, pronumele reflexiv pentru câtetrele persóne, şi în adjectivul *ja* din radicala *jan*, ario-europeul *gan* «a produce», încât însemnéză propriamente «de aceĭaşĭ origine cu mine» şi se traduce fórte bine latinesce prin «co-gnatus». [47]

(43) **Grassmann**, *Wœrterbuch zum Rig-veda*, Leipzig, 1875, în 8, p. 1622.
(44) **Windischmann**, *Die Grundlage des Armenischen*, în *Abhandlungen d. I. Cl. d. bayr. Akad.*, t. 3, part. 2, p. 21.
(45) **Cankof**, *Gramm. d. bulgarischen Sprache*, Wien, 1852, in 8, p. 5.
(46) **Hahn**, *op. cit.*, Lex. p. 117—118.
(47) **Bopp**, *Glossarium comparativum*, ed. 3, p. 437, v. «svajana», căcĭ forma vedică «svaja» îĭ lipsesce.

Sanscritul *sva-* corespunde elinuluĭ σφός, ὅς, ἑός, latinuluĭ *suus*, slaviculuĭ *svoĭ*, zendiculuĭ *hva* şi *qa*, persianuluĭ *khvad*, balugiculuĭ *vath* etc.

Din radicala ario-europeă *gan*, afară de sanscritul *janitar* (născător), *jâtis* (ném) şi altele, provin de asemenea grecul γένος (ném), γενετήρ (născător), γένεσις (origine), precum şi latinul *genus, genitor, gens, gener*, fără a maĭ înşira tóte ramificaţiunile lor şi lăsând la o parte numerósele vorbe corespundinţĭ persice, slavice, germanice şi celtice.

Ario-europeul *svaga*, de unde sanscritul *svaja* «rudă» şi tracicul *ghĭuga* «bunic», este literalmente «sua-gens» saŭ «suum-genus».

E instructiv că radicala pronominală *sva* a maĭ intrat de asemenea în alte doĕ numĭ relative la familiă, dintre carĭ unele forme aŭ degenerat foneticesce în cursul timpuluĭ maĭ mult chiar decât românul *ghĭuj* saŭ albanesul *ghĭuş* din «sva-ga».

Ast-fel ario-europeul nume pentru «soră» *sva-star* devine în limba sanscrită *svasar*, în zendica *qanhar*, în arména *qhoĭr*, în osetica *khô*, în celto-cimrica *chwaer*, conservându-se totuşĭ maĭ bine în slavicul *sestra*, goticul *svistar*, latinul *soror* etc.

In acelaşĭ mod ario-europeul nume pentru «socru» *sva-çura* ne apare în sanscritul *çvaçura*, persianul *khusur* şi *khus*, celto-cimricul *chwegr*, latinul *socer*, grecul *hekĭuros*, goticul *svaihra*, slavicul *svekrŭ*, albanesul *vĭehăr* cu *sva* trecut în *ve* ca şi 'n arménul *veţ* «şése» din *svaks* etc.

Orĭ-cât de schimbat la faţă, al nostru *ghĭuj* tot încă remâne maĭ aprópe de prototipul seŭ *svaga*, decât oseticul *khô* de *svastar* saŭ persianul *khus* de *svaçura*!

Aci este locul de a stabili o distincţiune.

Svastar şi *svaçura* sînt doĕ composiţiunĭ cu *sva* comune tuturor limbilor ario-europee.

Svaga, din contra, ne întâmpină numaĭ în acel grup linguistic, căruĭ i s'ar puté da numele de «indo-perso-tracic».

Există însĕ calificaţiunĭ analoge de înrudire, a cărora sferă e şi maĭ restrînsă.

Aşa, de exemplu, numaĭ Slaviĭ şi Litvaniĭ şĭ-aŭ format din *sva* pe *svatŭ* «rudă» [48], pe care nu 'l aŭ nicĭ chiar Germaniĭ, deşi este generalmente recunoscută antica unitate leto-slavo-germanică.

(48) **Miklosich**, *Lex. palaeoslov.*, p 824.

Care să fie óre conclusiunea ce s'ar puté trage din acest fenomen?

Diferinţa de vrăstă a cuvintelor.

Svastar şi *svaçura* se născuseră pe când toţĭ Ario-europeiĭ formaŭ un singur corp, nedesmembrat încă prin separaţiunĭ succesive.

Deja după trunchiarea aceluĭ corp în doĕ ramure, cea europeă şi cea asiatică, se va fi născut în acéstă din urmă cuvîntul *svaga*.

In fine, cu mult şi maĭ târḑiŭ, după ce ramura europeă se desfăcuse în maĭ multe crengĭ, s'a născut la Leto-slavĭ vorba *svatŭ*.

§ 6.

Γέγειος «bătrân» şi ὠγύγιος «vechĭu».

Identitatea între românul *ghĭuj* «moşnég», albanesul *ghĭuş* «bunic», vechĭul tracic γύγης «bunic» şi sanscritul *svaja* «rudă» fiind odată demonstrată, voiŭ atinge aci doĕ cuvinte grece carĭ, prin ademenirea asemĕnăriĭ exterióre, ar puté să amăgéscă pe ceĭ puţin deprinşĭ cu metóda linguistică.

Grecesce γέγειος însemnéză «bătrân», cu digamma γέγεϝιος, adică *ga-gavya-s,* formă reduplicată dintr'o temă *gav*.

Orĭ-care ar fi dară originea luĭ γέγειος, el nu se póte reduce la prototipul ario-europeŭ *svaga*.

Tot la Grecĭ un fabulos rege, sub care s'ar fi întâmplat deluviul, se numĭa Ὠγύγης, şi fiind-că acéstă catastrofă va fi avut loc, după tradiţiune, cu vr'o mie de anĭ înainte de prima olimpiadă [49], epitetul de ὠγύγιος «lucru ogygian» se aplica în genere la ceva «fórte vechĭu» şi maĭ ales «fórte extraordinar», ér profundul întunerec se ḑicea ὠγυγίη νύξ «nópte ogygiană.» [50]

Asupra numeluĭ Ὠγύγης s'aŭ emis maĭ multe opiniunĭ.

Windischmann [51] şi Pott [52] îl identifică cu sanscritul *ôgha* «potop», de unde *ôghaja* «născutul potopuluĭ».

(49) **Philochorus** şi **Hellanicus** ap. **Euseb.**, *Praepar. Evang.*, X, 10.— Cf. *ibid.* X, 12.

(50) **Fritzsche,** *l. c.* bănuesce fórte bine că ast-fel trebuĭ citită în Hesychius glosa : γυγαίη νύξ, care alt-fel remâne inexplicabilă.

(51) **Windischmann,** *Ursagen der arischen Völker,* în *Abhandl. d. I. Cl. d. bayr. Akad.*, t. 7, part. 1, p. 6.

(52) **Pott** în **Kuhn,** *Zeits.*, t. 5, p. 262.

Sonne vede în 'Ωγύγης o reduplicaţiune din radicala ὑγ, pe care o aflăm în ὑγ-ρό-ς «umed» saŭ «curgĕtor». [53]

Lenormand îl légă cu numirile a fel de fel de divinităţĭ de natură maĭ mult saŭ maĭ puţin «apósă». [54]

Tóte aceste etimologie, carĭ se isbesc de o potrivă de dificultăţĭ fonetice, coincidă a recunósce luĭ 'Ωγύγης o semnificatiune «deluviană».

Aşa dară prin sens, ca şi prin formă, sîntem érăşĭ departe de prototipul ario-europeŭ *svaga*.

§ 7.

CONCLUSIUNEA.

Composiţiunea *sva-ga*, însemnând «némulŭ meŭ», s'a păstrat în doĕ limbĭ antice : sanscrita şi tracica. [55]

In sanscrita, sub forma *svaja*, acest cuvînt se aplică în genere la «rudă», συγγενής.

In tracica, sub forma *ghĭuga*, el a căpătat înţelesul maĭ special de «bunic», συγγενέτης, maĭ desvoltându-se de aci adjectivul *ghĭugama* «etern» şi adverbul *ghĭugamâ* «tot-d'a-una».

Dela Tracĭ, l'aŭ moştenit Albanesiĭ şi Româniĭ.

Albanesiĭ, sub forma *ghĭuş*, ĭ-aŭ lăsat până astădĭ semnificaţiunea de «bunic».

Româniĭ, sub forma *ghĭuj*, lângă care s'a conservat şi adverbul adjectival *hoj-ma*, l'aŭ redus cu încetul la sensul ironic de «moşnég».

In istoria «ghĭujuluĭ» nostru se manifestă încă o dată cele doĕ marĭ legĭ din viéţa tuturor limbilor : s c ă d e r e a f o n e t i c ă şi s c ă d e r e a l o g i c ă.

Dintr'un prototip dissilabic, maĭ remâne o bĭată silabă, în care nu maĭ găsescĭ absolutamente nicĭ unul din sonurile cele originare ale cuvîntuluĭ : vocale şi consóne, totul s'a schimbat!

Până şi acolo unde ţi se pare că *svaga* se maĭ asémănă cu *ghĭuj*, adecă în sonul *g*, întâlnirea e tot ce póte fi maĭ închipuit, căcĭ românul *g* represintă aci pe primitivul *s*, pe când primitivul *g* e înlocuit prin românul *j*.

(53) **Sonne**, *ibid.*, t. 15, p. 110.

(54) **Lenormand**, *Les premières civilisations*, Paris, 1874, in-8, t. 2, p. 333.

(55) **Boetticher** (Lagarde), *Arica*, Halae, 1851, in-8, p. 64, îĭ găsesce o urmă ş'în limba arménă, dar puţin sigură.

Nu maĭ puţin a suferit sensul cuvîntuluĭ.

Din venerabilul representante al familieĭ întregĭ, «sva-ga», «ném de némul meŭ» cum s'ar ḑice românesce, maĭ stă de 'naintea nóstră o ridiculă pocitură, de care îşĭ bat joc fără milă doĭna dela Vasluĭu şi farsa luĭ Millo.

«E trist de a cugeta —observă un eminent linguist american — că «semnificaţiunea vorbelor se modifică maĭ tot-d'a-una spre reŭ.» [56]

Un singur şi acelaşĭ cuvînt a devenit la Englesĭ *knight* «cavaler» şi la Germanĭ *knecht* «slugă», din carĭ forma germană se pronunţă «cneht», pe când cea englesă se ḑice «naĭt». [57]

Scăderea logică, ca şi scăderea fonetică, este efectul deseĭ şi îndelungateĭ frecărĭ a vorbelor, carĭ se tocesc prin us, ca o monetă ce trece necontenit din mână în mână, până ce ajunge atât de ştérsă încât abia i se maĭ cunosc efigia şi legenda.

Maĭ mult încă! sosesce un timp, când desfiguratul instrument de transacţiune, fie cuvînt, fie ban, despare cu totul din piaţă.

§ 8.

POST-SCRIPTUM DESPRE D. CIHAC.

Departe de a mĕ făli, regret de a fi cel de 'ntâiŭ care am întreprins limpeḑirea elementuluĭ dacic al limbeĭ române.

Am fost împins la acésta nu de ambiţiunea de a deschide o cale nouă, ci de necesitatea de a împle o veche lacună, de care se isbĭaŭ pe rând toţĭ aceĭ ce voiaŭ să înţelégă începuturile naţionalităţiĭ române.

Aruncându-mĕ pe o cale atât de nestrăbătută, a trebuit să mĕ armez cu acea decisiune de a nu mĕ teme chiar să retăcesc, pe care marele Grimm o numesce *curagĭul eroriĭ.* [58]

Ca precauţiune însĕ contra acestuĭ pericol, m'am silit a nu mĕ abate

(56) **Marsh,** *Lectures on the english language,* New-York, 1862, in-8, p 255.—Cf **Tobler,** *Versuch eines Systems der Etymologie,* în **Steinthal** u. **Lazarus**, *Zeitschr. f. Voelkerpsychologie,* t. 1, p. 368 : «viele Beispiele vorkommen, wo ein urspruenglich etwas Gutes oder E- «dles bezeichnendes Wort im Lauf der Zeit zur Bezeichnung eines Schlechten, Gemeinen he- «rabsank, fuer das Umgekehrte fast keine, eine wenig erfreuliche, jedenfalls fuer die Philo- «sophie der Geschichte beachtenswerthe Erscheinung.»

(57) **Whitney,** *La vie du langage,* Paris, 1875, in-8, p. 33.

(58) **Grimm,** *Gesch. d. deutschen Sprache,* Leipzig, 1848, in-8, p. VIII : «Wer nichts wagt gewinnt nichts, und man darf mitten unter dem greifen nach der neuen frucht auch den mut des fehlens haben.»

dela preceptele celor maĭ severĭ maestri aĭ filologieĭ comparative de astăḑĭ: Pott, Benfey, Ascoli, Kuhn, Curtius, Corssen, Schleicher, Ebel, Max Müller, Garnett, Johannes Schmidt, Diez, Miklosich etc.

Dascăliĭ nu mĭ-aŭ lipsit!

Mĭ-am impus din capul loculuĭ următórele şése condiţiunĭ de metodă, pe carĭ le voiŭ exemplifica prin studiul de faţă:

I. Bibliografia cuvîntuluĭ. A aduna despre fie-care termin pus în desbatere tot ce s'a scris asupră'ĭ, analisând opiniunile altora maĭ nainte de a propune pe a mea proprie. Ast-fel maĭ sus am petrecut în revistă părerile luĭ Xylander, Camarda şi Ascoli despre albanesul *ghĭuş*, ale luĭ Fick, Benfey, Fritzsche, Schmidt şi Blau despre anticul γύγης etc.

II. Literatura cuvîntuluĭ. A oferi despre accepţiunea saŭ forma fie-căriĭ vorbe române texturĭ de prin monumentele nóstre literare din diverse timpurĭ. Aşa sînt poesia poporană, Alexandri, Millo şi Stamate despre *ghĭuj*, Negruzzi despre *hojma*, Cantemir despre *avidoma*, Dosofteĭu despre *avaloma* etc.

III. Cronologia cuvîntuluĭ. A nu recurge la sanscrita maĭ 'nainte de a fi restabilit, prin comparaţiunea variantelor dialectice saŭ din limbĭ congenere, aspectul cel maĭ vechiŭ fonetic şi logic al termenuluĭ român. Bună óră, al nostru *ghĭuj* «bătrân» şi albanesul *ghĭuş* «bunic» numaĭ prin intermediul prototipuluĭ comun *ghĭuga* «bunic» pot fi alăturate cu sanscrisul *svaja* «rudă».

IV. Fonetica cuvîntuluĭ. A păzi legile de corespundinţa sunurilor din limbă în limbă, silindu-mĕ a nu scăpa din vedere în vorba supusă cercetăriĭ nicĭ unul din elementele sale constitutive, fie el cât de mic în aparinţă. Albanesul *ghĭu*, de exemplu, corespunde sanscrituluĭ *sva*, căruĭa însĕ nu'ĭ corespund grecul κ şi γ, ast-fel că κοκόας, γέγειος, 'Ωγύγης etc. nu pot fi identice cu albanesul *ghĭuş* şi cu sanscritul *svaja*.

V. Paralelismul cuvîntuluĭ. A sprijini orĭ-ce schimbare sporadică saŭ puţin evidinte, fie în forma unuĭ termin, fie în semnificaţiunea luĭ, prin alte casurĭ perfectamente analoge, luate din aceĭaşĭ limbă în privinţa fonetismuluĭ, ér în privinţa transiţiuniĭ logice din orĭ-ce alt graiŭ. Aşa reducerea luĭ *ghĭ* la *h* în *hojma* îşĭ află analogia tot la Moldovenĭ în *dehoc* din *desghĭoc*, pe când înţelesul de *hojma* «tot-d'a-una» din *ghĭuj* «bătrân» se justifică prin sanscritul *sanâ* «tot-d'a-una» faţă cu sanscritul *sana* «bătrân».

VI. Migraţiunile cuvîntuluĭ. In fine, atuncĭ când vorba română există tot-o-dată în una saŭ în maĭ multe limbĭ eterogene, a nu decide a-priori cine dela cine o va fi împrumutat, ci a cumpăni maĭ întâiŭ, prin linguistica ajutată de istoriă, drepturile fie-cuĭ asupra cuvîntuluĭ în cestiune. Să presupunem, de pildă, că al nostru *ghĭuj* s'ar afla şi în limba maghiară. În acest cas ar trebui să începem prin a constata că : 1. îl aŭ de asemenea Albanesiĭ, carĭ n'aŭ fost nicĭ odată în contact cu Unguriĭ; 2. îl găsim deja în Hesychius cu patru saŭ cincĭ secolĭ înainte de apariţiunea Ungurilor în Europa; de unde ar resulta à-posteriori, că nu Românii l'aŭ împrumutat dela Ungurĭ, ci vice-versa.

Aceste şése condiţiunĭ esenţiale dacă nu înlătură cu desăvărşire, încaĭ îngreuéză fórte mult posibilitatea eroriĭ.

Şi medicul cel maĭ bun, procedênd după tóte indicaţiunile sciinţeĭ, póte să omóre pe un client, dar vindecă ḑece.

Acésta este metoda ce m'a condus în partea linguistică din tomul întâiŭ al «Istorieĭ critice a Românilor» şi în maĭ multe studie filologice, publicate apoĭ în «Columna luĭ Traian» din 1873—74 cu menirea de a întra succesivamente în tomurile următóre ale opereĭ căriĭ am consacrat restul vieţeĭ.

Lucrarea mea însă—o puteam prevedé dela început — trebuĭa să provóce o crâncenă resistinţă prin noutatea ideeĭ şi — maĭ ales — prin mulţimea munceĭ.

A consulta o sută de fântâne pentru etimologia unuĭ singur cuvînt, este a rescula asupră'şĭ pe toţĭ aceĭ ce fac linguistică cu puţină ostenélă.

Genialul orientalist italian Angelo de Gubernatis ḑice cu indignaţiune într'un loc :

«Uşurinţa, étă trăsura caracteristică a timpuluĭ nostru; ceĭa-ce nu se póte sci fără trudă, se dă afară.» [59]

Acéstă «trăsură caracteristică a timpuluĭ nostru», *uşurinţă* şi érăşĭ *uşurinţă,* a înţeles'o fórte bine în România un grup de diletanţĭ, avênd drept organ o revistă ce se publică sub titlul de «Convorbirĭ literare».

Dela prima eĭ apariţiune şi până astă-ḑĭ, cu o consecinţă demnă de o causă maĭ bună, acéstă fóiă a reuşit a nu scóte la lumină un singur studiŭ în care să se întâlnéscă sciinţa cu metoda.

([59]) **Gubernatis,** *Letture sopra la mitologia vedica,* Firenze, 1874, in-16, p. 2.

Între modul meŭ de a lucra și între modul de a lucra al «Convorbirilor» există o deosebire atât de pronunțată, un antagonism atât de radical, încât de vr'o patru anĭ în șir organul d-luĭ T. Maiorescu se simte dator a mĕ combate cu orĭ-ce preț pe tóte terenurile aprópe în fie-care numĕr.

Luptătorul pe care mi'l opune de astă dată este d. A. Cihac.

D-sa îmĭ era cunoscut maĭ de'nainte printr'o carte fórte meritóriă, publicată franțuzesce pe la 1870, în care întrunise elementele latine ale limbeĭ române, alăturându-le cu cele-l'alte graĭurĭ romanice și ale popórelor învecinate.

Deja de pe atuncĭ se puteaŭ constata totușĭ doĕ păcate fundamentale în apucăturile d-luĭ Cihac : pré-mult dogmatism și pré-puțină familiaritate cu legile fonologice.

Pe de o parte, d-sa afirma pretutindenĭ și nu demonstra nicăirĭ; pe de alta, nu se sfiea din când în când a recurge la nesce accidente fonetice inexplicabile.

Ceĭa-ce l'a scăpat atuncĭ în maioritatea casurilor, este extrema puritate de conservațiune a elementelor latine în limba română, ast-fel că maĭ adesea nu se cere nicĭ o demonstrațiune; de câte-orĭ însă d. Cihac a dat peste un cuvînt maĭ greŭ, s'a poticnit.

Ca modelurĭ despre acésta, ne pot servi *pururea* și *noĭan*.

Pe *pururе* d. Cihac îl derivă din «bas-latin *perpetualis,* extension de *perpetuus,* contracté en *peruale-peruare-pururе*».[60]

Ar fi trebuit să ne arate în limba română măcar o singură analogiă aproximativă de o asemenea contracțiune cu schimbarea accentuluĭ, cu perderea consónelor *t* și *p* și cu trecerea luĭ *e* în *u*.

Originea *noĭanuluĭ* e și maĭ ciudată.

D. Cihac ḑice :

«*Noĭan,* mer, océan, abîme, gouffre, profondeur immense; du latin *o-*«*ceanus* (ὠκεανὸς), avec prothèse d'un *n* et syncope du *c*, peut-être à cause «de sa prononciation gutturale — *oceanus-oean-noean*».[61]

Patru eresie în patru linie !

1. *Noĭan* nu însemnéză «mare» saŭ «ocean», ci numaĭ «abis»;

2. Nu se dă nicĭ un exemplu în limba română despre adausul luĭ *n* de 'naintea vocaleĭ la începutul cuvîntuluĭ;

(60) Cihac, *Dict. d'étymol. daco-romane,* p. 224.

(61) *Ibid.*, p. 180.

3. Nicĭ un exemplu, de asemenea, despre perderea luĭ *c* între vocale;

4. In fine, latinul *c* a fost tot-d'a-una gutural, ér nu excepţionalmente în *oceanus*.

Etimologiele de acest calibru sînt destul de numeróse în cartea d-luĭ Cihac.

Nu avem decât a indica pe *lunec* din *lubrico* «avec syncope de *b* et «changement de *r* en *n*» [62], *măgură* «peut-être du latin *macula* tache» [63], *sdrumic* din «ex-de-micare» [64], *mistreţ* din *moestus* «quasi le triste» [65], *răguşesc* din *raucire* printr'un intermediŭ imaginar *ravicucire* [66], *stric* «du latin *striga* sillon» [67], *unéltă* «du latin *utensilia* transposé en *u*-«*neltia* avec syncope de *si*» [68], *vălced* din *lividus* printr'o formă închipuită *livicidus* «transposé en *vilicidus*» [69] etc. etc., tóte acestea fără nicĭ o demonstraţiune, cu aerul autoritar al oracoluluĭ dela Dodona când îşĭ rostĭa sentinţele după frémătul frunḑelor.

Étă cine apare acum în «Convorbirĭ» dela 1 decembre 1875 cu un articol întitulat : «Câte-va cercetărĭ etimologice ale d-luĭ Hasdeu».

Critica d-sale se rapórtă la cele treĭ studie ale mele : «Originile agricultureĭ la Românĭ», «Originile vinicultureĭ la Românĭ» şi «Originile păstorieĭ la Românĭ», publicate în «Columna luĭ Traian» din 1874.

D. Cihac nu mĕ combate nicăirĭ, nu rumpe nicăirĭ lanţul argumentaţiuniĭ mele, nicăirĭ nu'mĭ arată imposibilitatea saŭ neprobabilitatea vreuneia din derivaţiunĭ.

D-sa se mărginesce a reproduce într'o prescurtare necorectă etimologiele mele, propunênd apoĭ în locul lor fără demonstraţiune pe ale sale proprie, carĭ tóte — îmĭ pare rĕŭ a o spune — păcătuesc contra principielor celor maĭ elementare ale filologieĭ comparative, cu nemic maĭ pe jos de *noĭan* din «oceanus» saŭ *purure* din «perpetualis».

Nefiind nicĭ măcar atins, n'am contra cuĭ să mĕ apĕr.

Tot ce voiŭ face, este de a indica, nu fără condoleanţă, excentricităţile

(62) Cihac, *Dict. d'étymol. daco-romane*, p. 149.
(63) *Ib.*, 152.
(64) *Ib.*, 462.
(65) *Ib.*, 163.
(66) *Ib.*, 226.
(67) *Ib.*, 265.
(68) *Ib.*, 299.
(69) *Ib.*, 312.

la carĭ împinge pe noul meŭ adversar dela «Convorbirĭ» lipsa de metodă.

D. Cihac manifestă o predilecţiune specială de a trage maĭ tóte din limba maghiară.

Al nostru *tărîm,* care în basmele poporane ocurge adesea în expresiunea «a merge pe alte tărîmurĭ» în sens de «alte pămînturĭ», i se pare a fi maghiarul *terem* «sală mare», nesciind că înşişĭ Ungurii aŭ luat acest termin architectonic dela Grecĭ : τέρεμνον «casă», de unde şi la Slavĭ *trĭem* «turn», rusesce *terem* «odaiă». [70]

Nu maĭ adaug, sub raportul semnificaţiuniĭ, că Româniĭ îmblă «în case», ér nu «pe case», după cum ar resulta din etimologia d-luĭ Cihac.

A nóstră *traistă,* în cărţile vechĭ *taistră,* bună óră în evangeliarul din Alba-Iulia din 1648 [71], la Macedo-românĭ *trastur,* o vorbă pe care dela noĭ aŭ împrumutat'o Ruteniĭ şi Poloniĭ, însĕ numaĭ de prin provinciele învecinate cu Moldova, derivă după d. Cihac dela maghiarul *tarisnya,* pronunţat *torişnĭo,* fără să bine-voéscă a ne explica minunata trecere a finaluluĭ *nĭo* în *tra* şi fără a ne lămuri asupra străbateriĭ acestuĭ cuvînt în Macedonia şi în tóte dialectele albanese până 'n Italia meridională [72], pe unde numaĭ dóră din întâmplare s'a putut zări vre-o dată câte o faţă de Ungur.

Vorba nóstră poporană *cĭocĭ* «papucĭ» s'a născut, după d. Cihac, din maghĭarul *csusza* «papuc», pronunţat «cĭuso», sub pretext că din latinul *socci* «papucĭ» nu s'ar fi putut preface iniţialul *so* în iniţialul *cĭ,* ceĭa-ce înse d-sa admite cu multă indulginţă în etimologia cea unguréscă, cu singura deosebire că aci finalul *so* din «cĭuso» se schimbă în finalul *cĭ* din «cĭocĭ.»

Fantasticele *ĭele* din credinţele nóstre poporane se trag, după d. Cihac, «d'a-dreptul de la maghiarul *lél* duh, de la *lehel* a resufla», uĭtând că în cuvinte împrumutate noĭ am conservat tot-d'a-una silaba iniţială *le,* precum în *lene, lehuză, lesne, lele* etc., şi scăpând din vedere că acest termin din mitologia română nu există tocmaĭ la fraţiĭ «Ungurenĭ» din Transilvania, unde ar fi maĭ la locul seŭ «duhul» unguresc.

(70) **Miklosich,** *Lexicon palaeo-slov.,* p. 1012.

(71) **Mateiu,** X, 10 : «necĭ *taistră* pe cale, nece doao veşminte.»

(72) **De Rada,** *Rapsodie d'un poema albanese raccolte nelle colonie del Napoletano,* Firenze, 1866, în-8, p. 106.

Ar fi trebuit să scie tot-o-dată că chiar la Maghiarĭ cuvîntul *lél* «duh» n'are nicĭ o semnificaţiune mitică, ér ceïa-ce numim noĭ «ïele» se chïamă unguresce *tündérek.* [73]

In sfârşit, pe a nóstră *urdă* d. Cihac o scóte din maghiarul *hordó* «puţină» şi pe *ţurcă* «óiă» din *turkos* «flocos».

Maghiarizând nesce vorbe pastorale ca *traistă, ţurcă* şi *urdă,* d. Cihac se pune în divorţiŭ nu numaĭ cu legile fonologice, dar şi cu istoria, căcĭ înseşĭ cronicele maghiare vorbesc la sosirea Ungurilor în Panonia despre o întinsă poporaţiune română de acolo ducênd traiŭ cïobănesc [74].

După Maghiarĭ, al doilea rol în linguistica română a d-luĭ Cihac jócă Slaviĭ.

Cuvintele nóstre vinicole *gordin* şi *strugur,* d-sa le derivă din vorbele slavice *grozde* «strugur» şi *strugati* «a rade».

Să ne îngădue a 'ĭ spune că slavicul *grozde* ar fi remas la Românĭ tot *grozde,* întocmaĭ precum slavicul *brazda* a remas la noĭ tot *brazdă,* fără a perde pe *z* între *r* şi *d.*

D-sa retăcesce nu numaĭ în fapt, ci chïar în principiŭ, dacă crede că împrumuturile din limbă în limbă, ca şi vorbele moştenite, nu sînt supuse unor regule stabile, dela carĭ orĭ-ce abatere trebuĭ legitimată prin accidente fonetice precise.

Slavicul *strugati* «a rade», pe de altă parte, n'a produs la Românĭ nicĭ un verb relativ la cultura pămîntuluĭ, încât nu încape aci analogia propusă de d. Cihac a francesuluĭ *râpe* «strugur», italianesce *raspa,* dela vechïul german *raspôn* «a rade», căcĭ Francesiĭ şi Italianiĭ posedă în acelaşĭ timp verbul *râper* saŭ *raspare* în înţeles agricol.

Nu maĭ adaug că şi finalul *ur* din *strugur* merită a fi băgat în sémă.

False sub raportul linguistic, aceste etimologie sînt tot-o-dată antiistorice.

Slaviĭ s'aŭ pogorît în Europa sudică în cursul evuluĭ mediŭ din nesce regiunĭ unde pănă asta-ḑĭ crescerea viţeĭ e necunoscută saŭ de tot sporadică.

Numirile ario-europee ale struguruluĭ cată să fi dispărut din limba lor, lipsind de-mult însuşĭ lucrul pe care să 'l numéscă, ast-fel că în

(73) **Ipolyi,** *Magyar mythologia,* Pest, 1854, in-8, cap. IV.

(74) **Anonymus Belae,** în **Endlicher,** *Monumenta Arpadiana,* Sangalli, 1849, in-8, p. 11. — **Kovachich,** *Sammlung kleiner Stuecke,* Ofen, 1805, in-8, t. 1, p. 13.

vécul de mijloc, sosiţĭ în valea Dunăriĭ, când li s'a oferit ocasiunea de a face din noŭ cunoscinţă cu viile, eĭ trebuĭaŭ să împrumute terminologia respectivă dela popóre indigene.

Slaviĭ remaşĭ la nord, în patria lor comună maĭ de 'nainte, nu înţelegeaŭ bine cuvîntul *grozde* «strugur» nicĭ chĭar atuncĭ când îl găsĭaŭ în cărţile slavo-eclesiastice scrise la sud: «uniĭ ḑic că *grozdie* se chĭamă mere», observă cu naivitate un lexicograf rus din secolul XVI. [75]

Pe al nostru *malaiŭ*, d. Cihac îl derivă din verbul slavic *mlĭeti* «a măcina», asigurându-ne că «Româniĭ aŭ putut forma fórte bine *malaiŭ* din elemente slave», dar fără a justifica printr'o umbră de probă pe acest expeditiv «fórte bine», care nu explică nicĭ transiţiunea logică dela «a măcina» la o cereală ce cresce «nemăcinată», nicĭ transiţiunea fonetică dela «mlĭe-ti» la «malaiŭ», unde vocalele sînt tractate ca în linguistica baronuluĭ Mérian.

Vorba nóstră *ademenesc* se trage, după d. Cihac, din slavicul *maniti* «a amăgi» prin preposiţiunea latină *ad*.

Am ruga pe d-sa a ne convinge că Româniĭ nu perduseră încă pe *d* din latinul *ad* în momentul când s'aŭ întâlnit pentru prima óră cu Slaviĭ.

Pe *rânză* «stomac», d. Cihac o confundă cu *rânsă* saŭ *ransă* «florile ce se fac la nucĭ» [76], doĕ vorbe fără nicĭ o legătură posibilă una cu alta.

Pe *cĭóră*, d-sa o derivă din slavicul *c'rŭnŭ* «negru», ḑicênd cu satisfacţiune că «regulele fonetice sînt fórte corecte în acéstă derivaţiă», dar fără a ne spune ce să facem cu albanesul *sorră* «cĭóră», în privinţa căruĭa trebuĭa demonstrat că iniţialul *s* a putut proveni din slavicul *cĭ*, şi fără a ne spune tot-o-dată ce să facem cu sufixul slavic *nŭ* din *c'rŭnŭ*, care n'a dispărut la noĭ după *r*, adecă în casurĭ absolutamente analoge, în *cĭornă, bărnă, pernă*, etc., ér în cuvinte ne-slavice: *érnă, turn, tórnă, horn* şi altele.

Óre acésta se chiamă că «regulele fonetice sînt fórte corecte»?

Un profesor de filologia slavică dela universitatea din Petersburg, într'un studiŭ publicat maĭ dĕ-ună-ḑĭ în «Revista Ministeriuluĭ Instrucţiuniĭ Publice» din Rusia, mĕ onoréză cu epitetul de «singur slavist în

(75) *Azbukovnik*, în **Sacharov**, *Skazaniĭa russkago naroda*, Petersburg, 1849, in-8, t. 2, part. 5, p. 153: «Nietzyi grozdiĭami mnĭat byti ĭabloki.»

(76) **Baronzi**, *Limba română*, p. 142.

România», atrăgênd asupra modestelor mele scrierĭ atenţiunea specialistilor. [77]

Orĭ-cât de măgulitóre ar fi pentru mine acéstă distincţiune din partea unuĭ judecător atât de competinte, sum silit cu durere de a o respinge, simţindu-mĕ de o ignoranţă absolută în privinţa maĭ multor vorbe slavice, pe carĭ le cunósce numaĭ şi numaĭ d. Cihac.

D-sa afirmă că Poloniĭ aŭ în credinţele lor poporane pe ḑînele numite *wila* saŭ *wyla*.

Eŭ n'am sciut'o şi persist a n'o sci.

Ca neologism, acest cuvînt s'a putut întroduce în literatura modernă polonă prin vre-o traducere saŭ imitaţiune a baladelor serbe; însă în mitologia polonă naţională el nu există.

Wiła se află în scriitoriĭ polonĭ vechĭ numaĭ în sens de «babă sdrenţerósă», bună-óră într'o carte a luĭ Petru Zbylitowski din 1600. [78]

Dacă acésta este «ḑîna» d-luĭ Cihac, nu'l felicit.

Apoĭ pe al nostru *dulâŭ* «câne cĭobănesc» d-sa îl derivă érăşĭ dintr'o vorbă polonă, pe care o scrie în treĭ felurĭ : *dolow, dolów, dolowa,* ér o traduce în doĕ : «sfîrşitul vĕnătóreĭ, câne de vĕnat».

Polonesce *łowy* însemnéză «vênătóre», de unde *do łowów* «pentru vênătóre», dar nicĭ o dată vre-un câne, fie de vĕnătóre, fie de altă specialitate, nu s'a numit polonesce *dolow, dolów* saŭ *dolowa.*

Cunosc treĭ monografie polone despre vĕnătórea cu cânĭ :

1. A luĭ Ostrorog; [79]
2. A luĭ Kozlowski; [80]
3. A luĭ Bobiatynski. [81]

Găsesc acolo fel de fel de varietăţĭ canine de vênătóre : *farbotrop, kundel, brytan, wzłamnik, gonczy, chart, jamnik, wyzeł* etc. etc.; nicăirĭ însă cuvîntul cel în treĭ exemplare descoperit de d. Cihac.

Adversarul meŭ, ca să pótă întra în «Convorbirĭ», s'a expus, se vede, la condiţiunea de a nu alege mijlóce pentru a mĕ combate.

(77) **Budilovicz,** *Putevyia zamietki,* în *Zurnal min. narodnago prosvieşczeniia,* dec. 1874, p. 147.

(78) **Zbylitowski,** ap. **Maciejowski,** *Polska pod wzgledem obyczajow,* Warszawa, 1842, in 16, t. 3, p. 51.

(79) **Ostrorog,** *Myslistwo z ogary,* Kraków, 1618, în 4.

(80) **Kozlowski,** *Poczatek terminologii lowieckiéj,* Warszawa, 1822, în 8.

(81) **Bobiatynski,** *Nauka lowiectwa,* Wilno, 1823, în 8.

Ca să ajungă la acéstă ţintă, d-sa nu se sfiesce nicĭ chiar a se cotradice cu sine însușĭ.

Ast-fel d. Cihac declară acum că la Românĭ nu se constată nemic din «limba necunoscută traco-dacică», deşi tot d. Cihac pe la 1870 admitea posibilitatea restabiliriĭ elementelor tracice în graiul nostru prin comparaţiunea cu cel albanes.[82]

Ast-fel érăşĭ d-sa dice că : de vreme ce Serbiĭ şi Bulgariĭ aŭ vorba *stejer* «parul arieĭ» şi de vreme ce «parul arieĭ este saŭ era maĭ înainte tot-d'a-una de *stejar*», urméză că noĭ am luat pe *stejar* dela Slavĭ.

D. Cihac nu observă că, tocmaĭ după raţionamentul d-sale, ar trebui să conchidem, din contra, că Slaviĭ şĭ-aŭ făcut «parul» din *stejarul* românesc.

Un alt exemplu de contradicţiune : fiind-că diaconul Coresi are în psaltirea sa cuvîntul *agru* «câmp», d. Cihac exclamă că era *Grec* şi traducea din limba *slavică*.

Resultă óre de aci că trebuia să întrebuinţeze cuvinte *latine?*

In formulă matematică, acéstă logică se reduce la : *Grec*+*Slav*= *Latin*.

Invenţiunea vorbelor polone *wyla, wila, dolow, dolów* şi *dolowa,* nu cum-va să fie de asemenea din partea d-luĭ Cihac un sacrificiŭ de admisiune la «Convorbirĭ»?

Pentru a nu pune la bănuiélă onestitatea sciinţifică a antagonistuluĭ nostru, preferim a'l crede victima unor nenorocite alucinaţiunĭ.

Fiindcă francesul *fromage* vine din «forma» în care se făceaŭ brânzeturile, d. Cihac vede pretutindenĭ o procedură etimologică identică, derivând nu numaĭ pe *urda* din «hărdăŭ», dar încă pe *brânza* din germanul *brente* «putină» şi pe *jintiţa* din bohemul *zíně* «păr de cal», sub cuvînt că asemenĭ lucrurĭ «se trag în tóte limbile dela unélta în care saŭ cu care se fac».

Respundem că :

1. «Tóte limbile» d-luĭ Cihac se reduc la francesul *fromage;*

2. Francesiĭ aveaŭ «forma» înainte de a avé *fromage,* pe când Româniĭ aŭ *brânză* şi *jintiţă* fără să fi avut vre-o dată pe «brente» şi pe «zíně»;

3. Nicĭ chĭar la Germanĭ din «brente» nu s'a născut vre-un nume de *brânză;*

(82) *Dict. d'étym. daco-romane,* préf. p. VIII.

4. Nicĭ chĭar Bohemiĭ n'ar fi putut scóte *jintiţa* din *zînĕ*, de óră-ce nu există în limbile slavice nicĭ un sufix *tiţa*, *ţiţa* saŭ *ciţa*, ci numaĭ *iţa*.

Trecem la etimologiele turcescĭ.

Pe al nostru *bacĭu* «cĭoban maĭ bătrân» d. Cihac îl găsesce în maĭ tóte cuvintele «turanico-tătare» căte se încep cu *b* : *bakşi* «maître», *baş* «tête», *başî* «monsieur» etc., către carĭ maĭ adaugă pe *bade*, pe *bădăran* şi altele. Cu acéstă vivacitate de a alerga prin vocabulare după litera *b*, d-sa n'ar fi trebuit să scape din vedere pe *bet* «cĭoban» în cea maĭ veche limbă egipténă de pe piramide. [83] Din nenorocire pentru adversarul meŭ, linguistica nu se maĭ face a-stădĭ prin adunătură de acrofone, fără limpeḑirea legătureĭ reciproce a vorbelor în tóte elementele lor constitutive.

D. Cihac stăruesce în proveninţa otomană a *cĭobanuluĭ*.

Îl rugăm să ne dea un singur cuvînt turc, un singur-singurel, care să fie întrebuinţat în tóte provinciele din Dacia luĭ Traian.

Nu există nicĭ unul.

D. Cihac are deplina dreptate că al nostru *ravac*, după cum se chiamă un fel de «must» în Moldova, şi serbul *ravak* «fagur» derivă din turcul *ravak* «miel coulé»; dar nicĭ acésta n'a sciut s'o probeze.

Ravacul nĭ-a venit dela Turcĭ nu pentru că se găsesce în dicţionarul luĭ Bianchi şi Kieffer, căcĭ ar fi putut Turciĭ să'l ĭea dela noĭ saŭ dela Serbĭ, limba otomană fiind întrégă un mixtum-compositum de elementele cele maĭ eterogene; ci este turcesc fiindcă'şĭ are sorgintea într'o vorbă arabă [84], care nu avea de unde să străbată până la Dunăre decât prin intermediul Otomanilor.

Chĭar acolo dară unde d. Cihac ghicesce, totuşĭ sîntem siliţĭ a constata lipsa'ĭ de metodă.

Pe a nóstră *ţólă*, d-sa o trage din turcul *djull* saŭ *cĭull* «cergă de cal», fără ca să'ĭ pese că *cĭ* şi *dj* din limba turcă nu trec nicĭ o dată la Românĭ în *ţ*.

Pe *tuleĭu* «trunchiŭ», pentru plăcerea de a'l deriva cu orĭ-ce preţ din

(83) **Brugsch,** *Hieroglyph. Wörterbuch,* t. 2, p. 441 : «bet, pasteur, berger. Altes und sehr seltenes Wort».

(84) **Freytag** ap. **Vullers,** *Lexicon persico-latinum,* t. 2, p. 13, v. ravak.

turcesce, d. Cihac îl preface de'ntâiŭ în «pénă», apoĭ îl compară cu turcul «tiile, plume d'oiseau».

Acésta este o pură mistificaţiune, căcĭ :

1. *Tuleiŭ* nu însemnéză «pénă» nicĭ într'unul din dialectele saŭ provincialismele române;

2. Turcesce «plume d'oiseau» nu se chĭamă *tiile*, ci *quş-tĭuĭ*, ér o pénă simplă *tĭuĭ*, şi numaĭ la adjectiv se ḑice *tĭuĭlĭu*, ceĭa-ce însemnéză «acoperit cu pene» saŭ «pĕros».

Aci încă o dată, ca şi 'n *noĭan* «ocean» saŭ *tărîm* «sală», d. Cihac atribue cuvintelor nesce accepţiunĭ ad-hoc.

Tot aşa pe *vila* serbă d-sa o traduce prin «une bonne fée, déesse tutélaire des femmes,» pe când în mitologia slavo-meridională ea se explică, din contra, prin Hecate «ḑeiţa infernuluĭ» [85] şi prin Sirena «ḑînă amăgitóre.» [86]

Pentru a termina, ne maĭ remâne o etimologiă englesă.

Pe al nostru *mosoc* «câne cĭobănesc», d. Cihac îl derivă din englesul *mops* «un fel de bull-dog mic» prin intermediul rusuluĭ *mosĭka* «petite dogue».

Cu alte cuvinte, *mosocul* va fi rătăcit la noĭ împreună cu armatele ruse de invasiune, adecă cel mult în a doua jumătate a seculuiuĭ trecut.

Lăsând la o parte fonologia, care nu justifică trecerea finaluluĭ rus *sĭka* în *soc* la Românĭ, vom aminti numaĭ că *mosoc* se întrebuinţéză maĭ ales în Transilvania, unde Ruşiĭ aŭ fost cunoscuţĭ abia de nume până la 1848.

Am analisat t ó t e derivaţiunile d-luĭ Cihac.

Afară de *ravac*, ele se spulberă una câte una la cea de'ntâiŭ atingere a criticeĭ.

D. T. Maiorescu, capul aceleĭ direcţiunĭ care 'mĭ face onórea de a mĕ combate ne'ncetat de atâta timp, a spus óre-când :

«Este maĭ bine să nu facem o scólă de loc, decât să facem o scólă rea; «maĭ bine să nu facem o pinacotecă de loc, decât să o facem lipsită de «arta frumósă; maĭ bine să nu facem de loc statutele, organisarea, mem«briĭ onorarĭ şi neonoraţĭ aĭ uneĭ asociaţiunĭ, decât să le facem fără ca

(85) **Venelin,** *Slovene,* Moskva, 1858, în-8, p. 145.

(86) Text în **Miklosich,** *Lex. palaeo-slov.,* p. 63.—Cf. **Dozon,** *Chansons populaires bulgares,* Paris, 1875, in-8, p. 9.

«spiritul propriŭ de asociare să se fi manifestat cu siguranţă în persó-
«nele ce o compun; maĭ bine să nu facem de loc academie cu secţiunile «lor, cu şedinţele solemne, cu discursurile de recepţiune, cu buletinurile «pentru elaborate, decât să le facem tóte acestea fără maturitatea sciin-«ţifică, ce singură le dă raţiune de a fi.»[87]

Îmĭ permit să 'l completez :

«Decât a se aventura nepreparat în cariera fórte dificilă a linguisticeĭ «ario-europee generale, după cum o face d. Cihac în articolul seŭ de ad-«misiune la *Convorbirĭ*, maĭ bine să petrécă ca maĭ 'nainte pe terenul cel «mult maĭ comod al filologieĭ curat romanice, comparând fără pericol pe «*barbă* cu «barba» şi pe *nas* cu «nasus».»

Dar şi atuncĭ să se ferécă de a atribui luĭ Diez eresia că 'n limba română «*l* nu se móiă înaintea uneĭ vocale», mergênd cu îndrăsnéla chĭar până a cita pagina 222, tom I, ediţiunea 3 din cap-d'opera ilustruluĭ romanist dela Bonn, unde nu se află nicĭ o curiositate de acéstă natură!

D. Cihac îmĭ va îngădui de a'ĭ maĭ da vr'o căte-va «sfaturĭ prietenescĭ», după cum s'ar exprime *Convorbirile*, şi anume :

1. Dacă nu cunósce însuşĭ destul de bine o limbă óre-care, să nu se întemeieze în privinţa'ĭ pe nesce dicţionare carĭ nu citéză texturĭ de prin scriitorĭ, căcĭ altmintrea va nemeri peste ce-va şi maĭ cĭudat decât pretinsele sale polonisme : *wila, wyla, dolow, dolów* şi *dolowa;*

2. Să se familiariseze cu vechile tipăriture române, carĭ ĭĭ remân până acum cu totul necunoscute, pentru ca asfel să nu'şĭ maĭ închipuéscă, bună óră, că *agru* se găsesce numaĭ în traducerea cea pocită a luĭ Coresi, pe când l'ar puté afla şi 'n Noul Testament din 1648, scris fórte romănesce : «asămănată éste împărăţia cerĭurelor grăunţuluĭ de muştarĭu, carele'l ĭa «omul şi'l samănă în *agrul* luĭ...»;

3. Să se desveţe, cel puţin cu încetul, de a tot afirma fără nicĭ o cercetare, une-orĭ chĭar fără gândire prealabilă, ḑicênd de pildă, cu aerul de cea maĭ perfectă siguranţă, cumcă finalul *n* nu trece la Românĭ în *m*, pe când sonorul *bucĭum* ĭĭ strigă de departe că se pogóră drept din străbunul *bucin*.

Acuma, drept conclusiune, aş dori să caracterisez printr'o singură trăsură felul de critică al d-luĭ Cihac în articlul seŭ din *Convorbirĭ*.

([87]) **Maiorescu,** *Critice,* p. 339.

Cantemir, vorbind despre mitologia română, dice că *turcă* se numesce «cervinum caput» adecă un *cap de cerb*.

Aşa este în propriul text al luĭ Cantemir, reprodus fórte exact după doĕ manuscripte de către Societatea Academică.

In traducţiunea germană, executată după acest text în secolul trecut, stă de asemenea *cap de cerb* : «Hirschkopf».

In traducţiunea română înse, făcută după cea nemţéscă, nu după original, şi publicată în Iaşĭ la 1851, s'a pus «cap de boŭ» în loc de «cap de cerb».

Eĭ bine, d. Cihac se pronunţă în favórea acesteĭ pipăite erorĭ a traducĕtoruluĭ de a doa mână, fără să'ĭ pese de textul original al luĭ Cantemir saŭ măcar de traducţiunea cea directă, ba încă pune pe «boŭ» cu litere marĭ, ca şi când ar voi să simboliseze prin tipar volumul animaluluĭ!

Acest specimen de critică resumă ca într'o prismă pe noul colaborator dela *Convorbirĭ*.

Etimologiele mele, pe carĭ d. Cihac, fără a le desbate, s'a mărginit a pune alăturĭ cu ale sale proprie, aŭ remas tóte în picĭóre, întocmaĭ ca *cerbul* luĭ Cantemir faţă cu «capul de **boŭ**» al adversaruluĭ meŭ.

Din totalitatea acelor etimologie, ne interesă aci numaĭ cuvintele dacice, carĭ sunt anume următórele 16 :

1. *stejar*; [88]
2. *malaĭu*; [89]
3. *gordin*; [90]
4. *dulăŭ* şi *dolcă*; [91]
5. *mosoc*; [92]
6. *ţurcă*; [93]
7. *cĭóră*; [94]
8. *ĭele*; [95]

(88) A mea *Istoria critică a Românilor*, t. 2, p. 67.

(89) *Columna luĭ Traian*, 1874, p. 52. — Despre formaţiunea posterióră a cuvîntuluĭ «mamaliga» din «malaĭu» prin reduplicaţiunea primeĭ silabe, cf. analogie romanice la **Diez**, *Gemination*, în **Hoefer**, *Zeitschr. f. d. Wissenschaft d. Sprache*, t. 3, p. 398.

(90) *Columna*, 1874, p. 90-1.

(91) Ib. p. 173-4.

(92) Ib. p. 174-5.

(93) Ib. p. 175-6.

(94) Ib. p. 176.

(95) Ib.

9. *cioban;* [96]
10. *baciu;* [97]
11. *urdă;* [98]
12. *brânză;* [99]
13. *traistă;* [100]
14. *ademenesc;* [101]
15. *rânză.* [102]

Doĕ din aceste cuvinte, *brânză* şi *urdă*, aŭ fost recunoscute ca dacice «fără îndoială» deja de către marele slavist Schafarik. [103]

In fine :

16. *stână* este tracic prin nuanţa de «staţiune pentru oĭ» şi 'n parte prin sufixul *na*, primitiv *nâ*, pe când Slaviĭ ceĭ afară din peninsula balcanică posedă acelaşĭ cuvînt numaĭ cu înţelesul general de «staţiune» şi cu sufixul *n-*, primitiv *na* [104]; altmintrea, radicala ario europeă *sta* a produs un numĕr atât de mare de derivate secundare şi terţiare, încât ele adesea se confundă unele cu altele chĭar fără a fi într'o înrudire directă.

Către cele 15 numere se maĭ adaugă altele 8, pe carĭ d. Cihac nicĭ nu le menţionéză :

16. *zărnă* «négră», dacicul *diorna* «negru» în numele botanic *prodiorna* «elebor negru» la Dioscorid şi 'n numele local *Dierna* şi *Zerna*, actualmente «Cerna». [105]

17. *ortoman* «voĭnic», albanesul *urt* «înţelept», vechĭul persic *arta* «mare» şi «vitéz», celto-irlandesul *art* «nobil», grecul ἀρτι «drept» etc., dintre carĭ maĭ ales zendicul *arethamant* «drept», ér ca nume propriŭ *Artamenes.* [106]

(96) *Columna,* 1874, p. 103-4.
(97) Ib. p. 104-5.
(98) Ib. p. 105. —Către cele ḑise acolo, maĭ adaug din **Camarda**, *op. cit.* 223, pe *udos* «brânză» în dialectul albanes din Sicilia.
(99) Ib. 105—6.
(100) Ib. 116.
(101) Ib. 102.
(102) Ib. 107.
(103) *Slowanské starozitnosti,* Praha, 1837, in-8, p. 380 : «we slowanczinê nêktera slowa «nepochybnê ze starogetického gazyka poszlá, gako bujtar (opilio inferior), urda (caseus se«cundarius), brinza (caseus friatus), bara (stagnum), brzjej (syrtis), ẑzegy (scurrilitas) a g.»
(104) *Columna,* 1874, p. 105.
(105) *Istoria critică,* ed. 2, t. 1, p. 271-4.
(106) Ibid. p. 261—3.

18. *jilț* «rîuleț», deminutiv din *jil* «rîŭ», sciticul *silis* «rîŭ» în Pliniŭ.[107]

19. *argea* «cameră suterană», la plural *argele;* cimmericul ἀργίλλα «cameră suterană» la Strabone ; tracicul ἄργιλος «șórece», literalmente «suteran», la Stefan Bizantinul; ἄργελλα «baiă» în dialectul macedonic la Suidas etc. [108]

20. *codru* «pădure muntósă», în dialectul români-istrian «munte», albanesul *kodre* «munte», arménul *gadar,* după pronunciațiunea veche *katar* «movilă». [109]

21. *brad,* albanesul *bred* «brad», arménul *pardi* «plop», leticul *prêde* «brad» etc. [119]

22. *doĭnă* «cântec poporan», zendicul *daêna* «lege» și «cântec», litvanul *daina* «cântec poporan». [111]

23. *melc* «culbec», zendicul *mûraka* «culbec», celto-cimricul *mel-c'hueden* «culbec». [112]

Maĭ sînt altele vr'o câte-va pe carĭ le voiŭ supune uneĭ noue analise, și maĭ este un numĕr destul de însemnat de acelea ce vor forma pentru mine obiectul ulteriórelor cercetărĭ, precum *moț, rață, azugă, cujbă, vatră* etc.

Cătră cele 23 cuvinte de maĭ sus, ale cărora *dacism* mi se pare a fi demonstrat, până la probă contrariă, cu tótă rigórea metodeĭ linguistice comparative, se maĭ adaugă astădĭ doĕ :

24. *ghĭuj* «moșnég»;

25. *hojma* «tot-d'a-una».

Căt despre adversarul meŭ, ĭ-am cedat, pentru a'l maĭ îmblândi, tot ce a fost maĭ dulce în etimologiele mele : *ravac* «miel coulé».

«Coulé», d-le Cihac!

---

(107) *Istoria Critică,* ed. 2, t. 1, p. 255—7.—Despre originea eranică a vechilor Sciţĭ cf. **Müllenhoff**, *Ueber die Herkunft und Sprache der pontischen Scythen*, în *Monatsberichte d. berlin. Akad.*, 1867, p. 549—76.

(108) Ib., t. 2, p. 48—52.—Cătră cele dise de acolo despre întrebuinţarea cuvîntuluĭ *argea* la Românĭ, maĭ adaug observaţiunea episcopuluĭ **Melchisedec**, *Chronica Romanuluĭ*, Bucur., 1874, in-8, t. 1, p. 235, cu ocasiunea unuĭ chrisov din 1604 : «*argea*, partea anterióră a uneĭ pivniţe, dela care se încep grubele». Autorul greşesce însă, când crede că acest cuvînt póte fi «tătăresc».

(109) Ib. p. 64—5.

(110) Ib. p. 65—6.

(111) *Principie de filologia comparativă*, t. 1, p. 20—29, 87.

(112) Ibid. p. 88—99.

APENDICE

RESPUNSUL MEŬ D-LUĬ EMILE PICOT.

Qui s'y frotte, s'y pique.

Convorbirile literare dela 1 noembre publică pe paginele 331 3/4 — 332 «raportul d-luĭ Paul Meyer asupra progresuluĭ filologieĭ române», despre care redacţiunea diseĭ foĭ declară în notă că'l traduce «cu cea maĭ mare fidelitate şi fără nicĭ un comentar», ér în cap ne spune că acea pagină face parte dintr'un memoriŭ, presintat Societăţiĭ Linguistice din Londra asupra «progreselor realisate de studiele «filologice la naţiunile de ginte latină, carĭ vorbesc limbĭ romanice».

Nu putem sci, cine se va fi însărcinat cu cele-l'alte «naţiunĭ de ginte latină», acelea carĭ—după opiniunea *Convorbirilor* — nu vorbesc «limbĭ romanice»; dar ceĭa ce scim, este că raportul cel în miniatură despre Romănia n'a eşit de loc din péna d-luĭ Paul Meyer, «membru al Societăţiĭ de limbistică şi profesor la Scóla de Charte din Paris», şi nicĭ că a fost măcar controlat de dînsul, ci reproduce pur şi simplu, ba încă între guillemete, o notiţă comunicată de d. Emile Picot.

Ar fi fost dară maĭ corect din partea *Convorbirilor* de a pune ca titlu: «Raportul *d-luĭ Emile Picot* asupra progresuluĭ filologieĭ române».

D. Picot îmĭ acordă acolo şi mie următórea menţiune:

«Orĭ-cât de răpede trebue să fiă acéstă revistă, nu putem trece cu vederea peste *Istoria «critică a Românilor* de d. B. P. Hasdeŭ. Acéstă carte, care dovedesce multe cercetărĭ în di«ferite direcţiĭ, tratéză adesea şi despre limbistică; însă autorul, cu totul contra titluluĭ seŭ, «este adesea lipsit de critică şi de prudenţă. Limba dacă, spre exemplu, nu are secrete pentru «d-sa; cu tóte acestea nu are nicĭ măcar grija să determine grupa de idiome în care se cu«vine a fi clasată. Avea ea óre afinităţĭ particulare cu limbile germanice, cu limbile slave «séŭ cu cele celtice? Puntul acesta nu e nicĭ măcar atins în cartea d-luĭ Hasdeŭ, în care tóte «cestiunile sînt resolvate maĭ înainte de a fi tratate.»

Pasagiul de maĭ sus cuprinde în cincĭ şirurĭ doĕ contradicţiunĭ şi treĭ uitărĭ.

Prima contradicţiune: dacă cartea mea «dovedesce multe cercetărĭ în diferite direcţiĭ», după cum o recunósce însuşĭ d. Picot, atuncĭ în ce mod «tóte cestiunile sînt resolvate înainte de a fi tratate», de vreme ce ele se tratéză prin «multe cercetărĭ în diferite direcţiĭ»?

A doua contradicţiune: dacă «nu se determină nicĭ măcar grupa de idiome în care se cuvine a fi clasată limba dacă», precum pretinde d. Picot, acésta probéză că eŭ nu mĕ grăbesc a «resolva tóte cestiunile înainte de a le fi tratat».

Prima uĭtare: d. Picot se întrébă, daca limba dacică «avea afinităţĭ particulare cu limbile germanice, cu limbile slavice saŭ cu cele celtice», lăsând cu desăvârşire la o parte grupul eranic saŭ indo-persic, tocmaĭ acela cu care ceĭ maĭ mulţĭ filologĭ modernĭ, uniĭ maĭ bine, alţiĭ maĭ rĕŭ, afiliază tóte limbile tracice, precum:

Lassen, *Ueber die alten kleinasiatischen Sprachen*, în *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft*, t. 10, p. 364—387;

Lagarde, *Einige Bemerkungen über êrânische Sprachen ausserhalb Erân's,* în *Gesammelte Abhandlungen,* p. 266—295;

Gosche, *De ariana linguae armeniacae indole,* p. 20 sqq.;

Renan, *Histoire des langues sémitiques,* p. 52;

Tomaschek, *Ueber Brumalia und Rosalia,* în *Sitzungsberichte der wiener Akademie,* t. 50, p. 358;

Schweizer, *Arica,* în *Kuhn, Zeitschrift,* t. 1, p. 476;

Mordtmann, *Ueber die altphrygische Sprache,* în *Sitzungsberichte d. k. bayr. Akad.,* 1862, t. 1, p. 12—38;

Justi, *Handbuch der Zendsprache,* p. 16, 17, 21, 62, 65, 78 etc.;

Blau, *Das Albanesische,* în *Zeitschr. d. d. m. Ges.,* t. 17, p. 652 sqq.;

Ellis, *The armenian origin of the Etruscans,* p. 5 sqq.; etc.

A doua uĭtare : afară de grupul eranic, d. Picot scapă din vedere că maĭ există şi grupul greco-italic, cu care de asemenea o sémă de filologĭ, începênd dela Rask şi Eichhoff pănă la Schleicher, ar voi să înrudéscă pe vechiĭ Tracĭ.

A treĭa uĭtare : afirmând că «determinarea grupeĭ de idiome în care se cuvine a fi clasată limba dacă nu e nicĭ măcar atinsă în cartea d-luĭ Hasdeŭ», d. Picot arată c'a citit acéstă carte numaĭ pe sărite, căcĭ alt-fel ar fi găsit chiar în tomul I pe pagina 251 după prima ediţiune, pe pagina 240 după ediţiunea II, o indicaţiune fórte limpede a afinităţilor e r a n i c e ale Dacilor.

Nu'ĭ maĭ vorbesc despre articlul meŭ «Studie gramaticale asupra limbeĭ Dacilor», publicat în *Columna luĭ Traian* din 1874, No. 6, unde, luând ca punct de plecare caracteristica limbilor tracice făcută de Miklosich (*Denkschriften der wiener Akademie,* t. 12, p. 7) şi de Schuchardt (*Der Vokalismus des Vulgärlateins,* t. 3, p. 49), eŭ ajung la conclusiunea că : «Traciĭ nu puteaŭ fi nicĭ Grecĭ, nicĭ «Latinĭ, nicĭ Celţĭ, nicĭ Germanĭ, nicĭ Slavĭ, nicĭ Litvanĭ, ci aparţineaŭ anume «ramureĭ eranice saŭ indo-persice».

După ce am constatat cele doĕ contradicţiunĭ şi treĭ uĭtărĭ ale d-luĭ Picot, să ne întrebăm acum : óre scie d-sa românesce?

Singura'ĭ operă filologică este o broşură publicată maĭ an sub titlul de «Documents pour servir à l'étude des dialectes roumains».

In acea broşură d-sa inventéză un dialect bănăţén.

Ḑic *inventéză,* căcĭ deosebirea cea fundamentală a acestuĭ pretins dialect consistă în ortografia cu care 'l îmbracă d. Picot, scriind *e* cu codiţă în loc de *ă*, *s* cu accent în loc de *ce* saŭ *ci*, şi altele de aceĭaşĭ natură.

După d. Picot, următórea doĭnă, bună-óră, este în dialectul bănăţén :

Fă-mĕ, Dómne, ce mĕ'ĭ face,
Fă-mĕ, Dómne, lemn de tufă,
Sĕ mĕ taie mândra 'n furcă,
Sĕ mĕ ducă 'n şeḑĕtóre,
Sĕ mĕ ţină 'n brăţişóre....

Dacă nu crede cine-va în *banatismul* acesteĭ doĭne, n'are decât s'o védă în broşura d-luĭ Picot la pagina 42, unde o şi traduce.

Şi cum o traduce!

«Fă-mĕ, Dómne, ce mĕ'ĭ face» încurcă atât de rĕŭ pe d. Picot, încât d-sa îl explică pe paginele 42 şi 43 în treĭ felurĭ, din carĭ nicĭ unul nu nemeresce.

D'ântâiŭ:

«Fais-moi, Seigneur, *ce que je désire....*»

Apoĭ în notă:

«Mot à mot: *ce qui me fait, ce qui m'importe...*»

In fine:

«Fais-moi, Seigneur, *ce qui me tient au cœur...*»

Orĭ-care Român ar fi putut să 'ĭ spună, că idiotismul «fă ce'ĭ face» însemnéză în orĭ-ce *dialect* din Dacia luĭ Traian, fiă în *dialectul* bănăţén, fiă în *dialectul* bucurescén, fiă în *dialectul* dela Tirchilescĭ, curat şi limpede: «fais ce qui bon te semble», întocmaĭ precum «dă ce'ĭ da» vrea să ḑică: «donne ce qui bon te semble», şi prin urmare versul:

«Fă-mĕ, Dómne, ce mĕ'ĭ face...»

trebuĭ tradus:

«Fais-moi, Seigneur, *tout ce que tu voudras...*»

ér nicĭ-de-cum: «fais-moi *tout ce que je veux...*»

Reproducênd şi traducênd, d. Picot face din când în când un soiŭ de «critică».

Aşa, de exemplu, pe pag. 53, la versurile în *dialectul bănăţén*:

Seceraĭ cât seceraĭ,
De la-o vreme mĕ lăsaĭ,
Vĕḑuĭ sóre nălucind,
Maĭcele cu prânḑ venind,
Dar la mine n'are cine...

d-sa observă în notă: «Il manque ici un vers, en sorte que *cine* n'a point de «rime et que le sens général est assez obscur».

«Obscuritatea sensuluĭ general» în aceste versurĭ există numaĭ pentru d. Picot, după cum ar fi obscur un text chinesesc cât de uşor pentru orĭ-cine nu e familiar cu limba mandarinilor; tot numaĭ pentru d. Picot lipsesce rima la cuvîntul *cine*, fiind-că nu s'a priceput de a împărţi ultimul vers în:

Dar la mine
N'are cine...

In aceĭaşĭ doĭnă, d-sa vede lipsă de rimă în versul:

Vine-o mică turturică,

care érăşĭ trebuĭ despărţit în:

Vine-o mică
Turturică...

D. Picot mĕ acusă că pentru mine «limba dacă nu are secrete»; eŭ din parte'mĭ regret, din contra, că pentru d. Picot are secrete până şi limba latină.

Ast-fel în ḑisa broşură despre *dialectul bănăţén* ne întâmpină la pag. 5 următorul pasagiŭ :

«... si dans les environs de Verşeţ, les Roumains disent, comme les Serbes, *zvon,* pour dési-«gner une cloche, si dans les autres régions du Banat et dans la contrée de Körös, on dit *ha-«rang* (magy. *harang* même sens), les Moldo-Valaques n'en ont pas moins gardé le latin «*klopot*....»

In vechea limbă slavică *klopot* însemnéză «sunet» (Miklosich, *Lex. palaeoslov.* p. 290), de unde al nostru *clopot* póte să derive sub raportul semnificaţiuniĭ întocmaĭ ca francesul *sonnette* «clopoţel» din latinul *sonus* «sunet».

Pe de altă parte Diez (*Etimol. Wörterb.* [2], II, p. 251) şi Scheler (*Dict. d'étymologie franç.* [2], p. 96) bănuiesc înrudirea *clopotuluĭ* cu germanul *klopfen*, ceĭa-ce s'ar păré cu atât maĭ probabil, cu cât «limba de clopot» se chiamă nemţesce *klöpfel* saŭ *klöppel*.

Punctul care mĕ face a preferi originea slavică a cuvîntuluĭ, este identitatea absolută a formeĭ, pe când derivaţiunea germanică lasă fără explicaţiune finalul *ot*.

German saŭ slavic, orĭ-cum ar fi, numaĭ latin *clopotul* nu este.

«Le latin klopot», étă o necontestabilă descoperire a d-luĭ Picot!

Şi totuşĭ d-sa, în aceĭaşĭ broşură la pagina 2, nu se sfiesce a critica pe nemuritorul Diez, pe care, póte după dialectul bănăţén, îl preface în *Dietz* : «Dietz, qui, «lors de la première édition de sa grammaire, était assez mal informé de ce qui «concernait les Roumains et ne s'est que très-imparfaitement corrigé depuis»!

Faţă cu osânda asvărlită uneĭ ilustraţiunĭ de 'naintea căriĭ îşĭ plécă fruntea toţĭ filologiĭ contimpuranĭ, eŭ unul mĕ maĭ pot plânge óre de diatriba d-luĭ Picot cea cu doĕ contradicţiunĭ şi treĭ uĭtărĭ în cincĭ şirurĭ?

Din nenorocire pentru mine, d-sa nu condamna altă-dată atât de fără de milă partea cea linguistică din «Istoria critică».

Nu maĭ departe decât tot în anul **1875,** în *Révue d'anthropologie sous la direction de M. P. Broca,* t. 4, No. 3, p. 387, étă ce ḑicea d. Picot :

«M. Kuhn a été amené à comparer le mot *valaque* et ses congénères au βάρβαρος des «Grecs et à le rapprocher du sanscrit *mlêc'c'ha;* ce mot aurait été employé par les Allemands «pour désigner toux ceux qui n'entendaient pas leur langue. Un érudit roumain, qui a en-«trepris une vaste publication historique, M. Hasdeu, renouvelle contre cette étymologie les «critiques déjà formulées par M. Curtius et propose une explication nouvelle. M. Hasdeu ad-«met en principe que les Slaves ont dû emprunter aux Allemands le nom de *valaque,* puisque «les peuples latins ont été en contact avec les Germains longtemps avant d'entrer en rela-«tions avec les Slaves. Cela posé, il cherche l'explication de ce mot dans les idiomes germa-«niques, où la racine *val* et ses dérivés ont le sens de «domination, puissance». Il rapproche «de cette racine le *Valr* et le *Valland* des Scandinaves, le *Valhes* et le *Valholant* du mo-«yen-haut-allemand, et croit y trouver la solution du problème. Les Romains s'appelaient *re-*

«*rum domini;* qu'y aurait-il d'étonnant à ce que les Germains, qui sentaient de loin la gran-«deur de Rome, aient donné à ses enfants le nom de forts, de puissants? Appliquée aux Ro-«mains, cette désignation se serait étendue successivement à tous les peuples transformés «par l'influence romaine, et *Vlachus* serait devenu synonyme de *Romanus*».

Dicênd acestea, d. Picot citézǎ :

a) Despre pretinsa opiniune a luĭ Kuhn: «Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, t. II, Berlin, 1852, în 8°, pp. 252 et 260»;

b) Despre pretinsa opiniune a luĭ Curtius : «Griechische Etymologie, Leipzig, 1869, în 8, p. 540».

Ambele citaţiunĭ sînt luate pe de 'ntregul din a mea «Istoriă criticǎ»; dar tocmaĭ aci s'a păcălit d. Picot!

La mine «Zeitschrift» a luĭ Kuhn se aduce în notǎ acolo unde dic: «uniĭ şĭ-aŭ «închipuit cǎ *Vlach* ar puté fi o simplǎ modificaţiune din *mlêc'c'ha*, însemnând «din puntul de vedere al Germanilor pe toţĭ aceĭ ce nu vorbĭaŭ nemţesce», şi étǎ cǎ d. Picot s'a grăbit a conchide cǎ derivaţiunea luĭ *Vlach* din *mlêc'c'ha* ar fi fost făcutǎ de Kuhn.

Erόre! Acéstǎ derivaţiune s'a propus *în revista luĭ Kuhn*, însě nu de cǎtrǎ Kuhn, ci *de colaboratoriĭ seĭ Leo şi Stenzler.*

Cap-d'opera luĭ Curtius, pe de altǎ parte, este citatǎ la mine acolo unde dic cǎ «de vreme ce Teutoniĭ prefăcurǎ pe boemul *Vltawa* în *Moldau*, propensiunea lim-«beĭ germane se pare a fi d'a schimba pe *vl* în *ml*, ér nu vice-versa», şi étǎ cǎ d. Picot s'a grăbit a conchide cǎ derivaţiunea luĭ *Vlach* din *mlêc'c'ha* ar fi fost combǎtutǎ de Curtius.

Erόre! In cartea întrégǎ a celebruluĭ profesor dela Leipzig *nu figurézǎ de loc cuvîntul Vlach.*

A scamota citaţiunile altora, fǎrǎ măcar a le înţelege, acésta mě scutesce d'a maĭ vorbi despre d. Picot!

Nu mě pot stăpâni totuşĭ d'a nu menţiona încǎ ce-va din cele multe.

In acelaşĭ articol din *Révue d'anthropologie*, pe pag. 386, d. Picot reproduce în notǎ din Lexiconul Paleoslavic al luĭ Miklosich următórele : «Vlach, vocabu-«lum uti videtur celticum, quod a Celtis ad Germanos et ab his ad Slavos migra-«vit», şi le comentézǎ în text prin : «un nom donné par les Slaves et les Germains «aux Celtes et, par extension, à tous les peuples qu'ils confondirent avec les Celtes.»

Cu alte cuvinte, Miklosich dice cǎ *Vlach* a trecut dela Celţĭ cǎtrǎ Germanĭ şi Slavĭ, ér d. Picot traduce pe dos : dela Germanĭ şi Slavĭ cǎtrǎ Celţĭ!

Sciind atât de bine românesce şi latinesce, fiind atât de forte în literatura linguisticǎ, şi totuşĭ criticând,

Dignus, dignus es intrare
In..... *Convorbirĭ literare!*

Indice bibliografic.

Indice lexic.

Român:

OPERELE

D-LUI

B. PETRICEICU-HASDEU

1. **Viéța și scrierile luĭ Luca Stroicĭ**; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
2. **Filosofia portretuluĭ luĭ Țepeș**; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
3. **Analise literare externe: Wolf, Raicevich, Eutropius, Palauzow,** etc.; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
4. **Micuța**; o nuvelă satirică; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
5. **Ión vodă cel Cumplit**; cu un portret și 10 gravure; Bucurescĭ, 1865, în 8, pagine 246. — Puține exemplare maĭ sunt de vîndare la autor. Prețul 6 francĭ.
6. **Schylock, Gobseck și Moise**; studiŭ literar; Bucurescĭ, 1866, în 8.
7. **Talmud**; studiŭ filosofic; Bucurescĭ, 1866, în 8⁰.
8. **Industria națională față cu principiul concurențeĭ**; studiŭ politico-economic; Bucurescĭ, 1866, în 8⁰.
9. **Răzvan-vodă**, dramă istorică în 5 acte în versurĭ; Bucurescĭ, 1869, în 8. Edițiunea III.
10. **Istoria toleranțeĭ religióse în România: protestanțĭ, catolicĭ, mahometanĭ, lipovenĭ și judanĭ**; edițiunea 2, Bucurescĭ, 1865, în 8⁰. — Prețul 2 francĭ; pe hârtiă velină — 3 francĭ.
1. **Satirul**, diar umoristic; Bucurescĭ, 1866, în-fol. *Epuisé.*
2. **Archiva istorică a Românieĭ**; Bucurescĭ, 1865—1867, în 4, 3 tomurĭ marĭ. — De vîndare la Socek. — Deposit la ministerul de Instrucțiune Publică.
3. **Poesiĭ**, Bucurescĭ, 1873, în 8.
4. **Istoria critică a Românilor**; tomul 1-ŭ, a 2-a edițiune. Tomul II sub pressă. In-4 mare în 2 colóne fără linie. Prețul tomuluĭ I—24 francĭ. — Deposit la autor.
15. **Principie de filologia comparativă.** Curs ținut la Facultatea de litere din Bucurescĭ. Aŭ eșit numaĭ patru lecțiunĭ, pag. 108. — 4 francĭ. Pe chărtiă velină 6 francĭ. — La autor.